

SƏFTƏR HƏSƏNZADƏ

VƏTƏN HƏSRƏTLİ, BARIT QOXULU SƏTİRLƏR

Bakı – Mütərcim - 2009

*Kitab Bakı Slavyan Universiteti
«Jurnalistika və Azərbaycan ədəbiyyatı» kafedrasının (06.02.09.
pr. №8) və «Folklor araşdırmaları» elmi-tədqiqat
laboratoriyasının iclasının (12.02.09. pr. №2) qərarı ilə
çapa tövsiyə olunmuşdur.*

Toplayan və tərtib edən: **Nizami Tağısoy**
filologiya elmləri doktoru, professor

Redaktor: **Ağasən Bədəlzadə**
*Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü,
filologiya elmləri namizədi, dosent*

Səftər Həsənzadə. Vətən həsrətli, barıt qoxulu sətirilər.
Bakı: Mütərcim, 2009. – 76 s.

Kitabda əslən Şirvanın Ucar bölgəsindəki Yuxarı Şilyan kəndindən olan, dünyadan nakam getmiş istedadlı şair Səftər Həsənzadənin İkinci Cahan Savaşı dövründə səngərlərdə qələmə aldığı Vətən həsrətli, yurd sevgili, qələbə ruhlu şeirlərindən nümunələr verilmişdir. Səftər Həsənzadə şeirlərində təqdim və təsvir etdiyi müharibə «mənzərələri»ni neçə illərdir Qarabağ cəbhəsində gedən döyüşlərdə yaşanan faciələrlə müqayisə etmək olar. Dövrümüzlə həmahəng səsleşən bu nümunələrin aktual olduğunu nəzərə alaraq onların, oxuculara çatdırılmasını təqdirəlayiq hesab edirik.

H $\frac{4702060000}{026}$ 11 – 09

© N.Tağısoy, 2009

SƏFTƏR KƏRƏM OĞLU HƏSƏNZADƏ HAQQINDA QISA BİOQRAFİK ARAYIŞ

Səftər Kərəm oğlu Həsənzadə 1915-ci ildə Ucar rayonunun Yuxarı Şilyan kəndində anadan olmuşdur.

1920-ci ildə atası dünyasını dəyişdikdən sonra anasının himayəsində böyümüşdür.

1927-ci ildə doğma kənddə Birinci Dərəcəli Zəhmət Məktəbinə daxil olmuşdur.

1929-cu ildə Bağman Bərgüşad kəndində açılmış Kolxoz Cavanlar Məktəbində təhsilini davam etdirmişdir.

1931-ci ildə Göyçayda açılmış İkiillik Müəllimlik Kursuna göndərilmiş, 1932-ci ildə orada təhsilini başa vurmuşdur.

Göyçay İkiillik Müəllimlik Kursunu bitirdikdən sonra Zərdabın Xanməmmədli, Qoşaoba, Gəndəbil, Sahstünlü, İsaqbağı, Gəlmə; Ucarın Xalac; Göyçayın Lək I və Lək II kəndlərində müəllim, dərs hissə müdiri, direktor vəzifələrində çalışmışdır.

1939-cu ildə İkinci Cahan Savaşına çağırılmışdır. Rusiyanın Voronej, Stalingrad, Tambov, Kursk, Bryansk; Ukraynanın, Xarkov, Çerniqov, Rovno; Belorusiyanın Qomel, Brest vilayətlərindəki şəhər, rayon, kəndlərdə vuruşlarda, Polşa şəhərlərini azad etməkdə sovet ordusu sıralarında döyüşlərdə iştirak etmişdir.

1945-ci ildə müharibə qurtardıqdan xeyli sonra doğma vətənə qayıtmışdır. Elə həmin ildən Ucarın Müsüslü stansiyasındakı Dəmiryol Məktəbində müəllim işləmişdir.

Şeirə, sənətə bağlılığı onda özünü lap erkən yaşlarından büruzə vermişdir.

Səftər Həsənzadənin müharibədən əvvəl, müharibə dövründə və müharibədən sonra yazdığı əsərlərin əsas hissəsi onun böyük bacısının evində saxlanıldığından, evləri yanarkən məhv olmuşdur. Yalnız şeirlərinin bir hissəsi digər bacısının sandığında hişz edilib saxlanılmışdır.

Səftər Həsənzadə 1948-ci ildə haqq dünyasına qovuşmuşdur.

SƏFTƏR HƏSƏNZADƏNİN SƏNGƏR ŞEİRLƏRİ

(Anamın sandığından)

Azəri türkcəsi harmoniyası və melodikliyi baxımından nəzmə yatımlı olduğundan bu dilin daşıyıcılarının şeir yazmağa meyli daim güclü olmuşdur. Vətənimizi şairlər ölkəsi də əbəs yerə adlandırmırlar. Buna görə də şairlər ordusunda təmsil olunanların əksəriyyətinin əsərləri bizə məlum olsa da, xalq arasında elə sənətkarlar olmuşdur ki, onların yaradıcılığı hələ də geniş oxucu auditoriyasına çatdırılmamışdır. Azərbaycanın güneyli-quzeyli hər tərəfində xalq arasında, el-obada içində tanınmışları, məşhurları olmuşdur. Şirvanda hələ XI-XII əsrlərdən başlayaraq böyük sənətkarlar yetişmişdi. Estafeti sələflərindən alanlar bu sənəti daim yaşatmağa, onu inkişaf etdirməyə can atmışlar. Sözü, sənətə Ucarda da daim böyük önəm verilmiş, poetik ənənəyə münasibət sönməz olmuşdur. Belə sənətkarlardan Həbib, Məlikbəllı Qurban və başqalarının yaradıcılığı, milli hədləri çoxdan aşmışdır. Lakin Ucarda sözü ilə, deyimi, duyumu, ovxarlı, cılalı, hədəfə dəyən ifadəsi ilə tanınmış sənətkarların heç də hamısı indiyə qədər lazımınca təbliğ olunmamışdır. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, Yuxarı Şilyanda XVIII-XIX əsrlərdə şair Adıgözəl Şilyanlı, XIX-XX əsrlərdə aşiq Soltan, aşiq Fərhad, aşiq Əsəd, aşiq Şəmi, aşiq Paşa, şair Səftər Həsənzadə, aşiq Muxtar və b. kimi sənətkarlar yaşayıb-yaratmışlar. Düzdür, 2005-ci ildə AMEA-nın Folklor İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə filologiya elmləri doktoru, professor Seyfəddin Qəniyev nəşr etdirdiyi «Şirvanlı aşiq Soltan ocağı» kitabında adlarını çəkdiyimiz aşiq və şairlərdən bir neçəsinin - Adıgözəl Şilyanlı, aşiq Soltan, aşiq Fərhad, aşiq Şəmi və başqalarının yaradıcılığı

və ifadəliliyi ilə bağlı söhbət açsa da, şair Səftər Həsənzadənin yaradıcılığı haqqında bir kəlmə belə qeyd etməmişdir. Bununla belə hazırda əlimizdə Səftər Həsənzadənin itibbatmış zəngin arxivinin bir hissəsi vardır ki, bu arxivdə şairin 1941-1944-cü illərdə səngərdə qələmə aldığı xeyli nümunələr saxlanılmışdır.

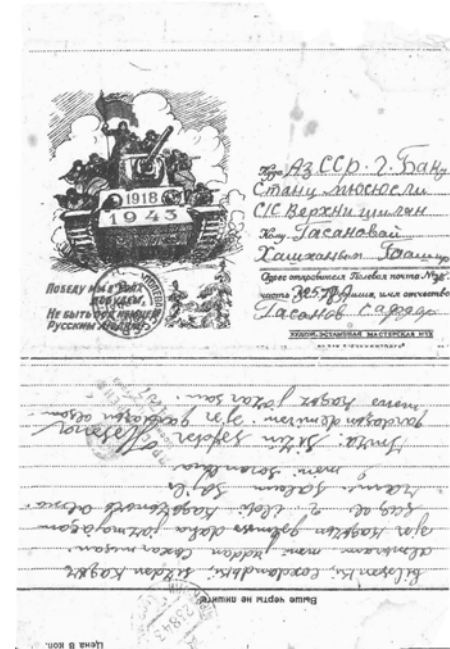
Oxucular şairin yaradıcılığı haqqında daha dolğun təsəvvürlərə malik olsun deyə bu nümunələri onların diqqətinə təqdim etməzdən əvvəl Səftər Həsənzadə haqqında qısaca məlumat verməyi üstün tutduq. Bu baxımdan şairin səngərdə yazdığı tərcümeyi-halından aşağıdakıları oxuyuruq:

Mən Həsənzadə Səftər Kərəm oğlu Cənubi Qafqazda Azərbaycanın Şirvan mahalındakı Göyçay rayonunun Yuxarı Şilyan kəndində (qeyd edək ki, XX əsrin 1941-ci ilinə qədər Ucar rayon statusuna malik olmadığından onun kəndləri Göyçayın tərkibində idi. Elə buna görə də R.Rzanın, Ə.Məmmədخانlının doğulduğu Çiyini kəndi, Məlikballı Qurbanın doğulduğu Məlikballı kəndi bu gün də bəzi müəlliflər tərəfindən səhvən Göyçayın kəndləri kimi göstərilir. Halbuki, Ucar rayon statusu aldıqdan sonra göstərdiyimiz kəndlər, o cümlədən Yuxarı Şilyan kəndi Ucar ərazi-bölgü vahidinin payına düşür və buna görə də Ucara aid kəndlərdən söhbət getdikdə onların yalnız vaxtı ilə Göyçaya aid olduğu bildirilməlidir. Səftər Həsənzadə Şilyanlı da o vaxtkı Göyçay rayonunda doğulsa da, onun doğma kəndi Yuxarı Şilyanın Ucarın olduğu mütləq qeyd edilməlidir - N.T) anadan olmuşam. 1920-ci ildə atam vəfat etdikdən sonra anamın himyəsində böyümüşəm.

1927-ci ildə Şiylandakı Birinci Dərəcəli Zəhmət Məktəbinə daxil olmuşam, 1929-cu ildə həmin məktəbi bitirib Bağman Bərgüşad kəndində açılmış Kolxoz Cavanlar Məktəbinin 6-cı sinifinə daxil olmuş, 1931-ci ildə oranı müvəffəqiyyətlə bitirib, Göyçayda açılmış müəllimlik kur-

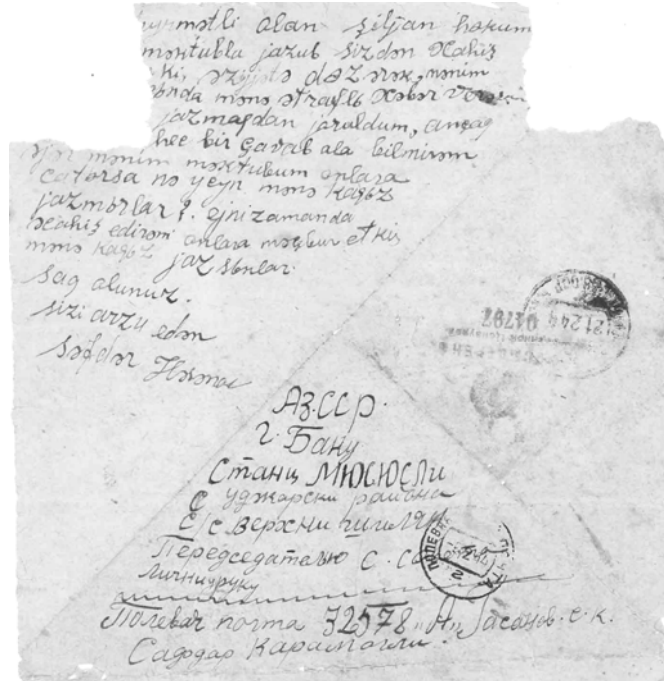
suna ezam olunmuşam. 1932-ci ildə orada təhsilimi başa vurduqdan sonra Zərdab rayonunun Hüseynxanlı kəndindəki ibtidai məktəbə direktor təyin olunmuşam. Bu qayda ilə Zərdabın müxtəlif kəndlərində, o cümlədən Xanməmmədli, Qoşoba, Gəndəbil, Şahsünlü, İsaqbağı, Xalac, Gəlmə, Lələağacı və Göyçayın Lək I və Lək II kəndlərində müəllimliklə məşğul olub, həmin ilin martından hərbi xidmətə çağırılmışam.

Hərbi xidməti german müharibəsinə qədər Kırım Yevpatoriya şəhərində keçmişəm. Dava başlayan kimi, mən topçu polkda qulluq etdiyimdən bizim polkumuzu Xarkov şəhərinin müdafiəsinə göndərdilər. Burada yerlilərimizdən mənimlə birlikdə Şəftəxaldan (Zərdab) Xəlil Xəlilov, Alpıdan (Ucar) Hüseynalı Məmmədov, Bəydövüldən (Göyçay), Abdulkərim Hüseynov, Nəzərallıdan (Zərdab) Qafur Fəttahov və başqaları olmuşlar.

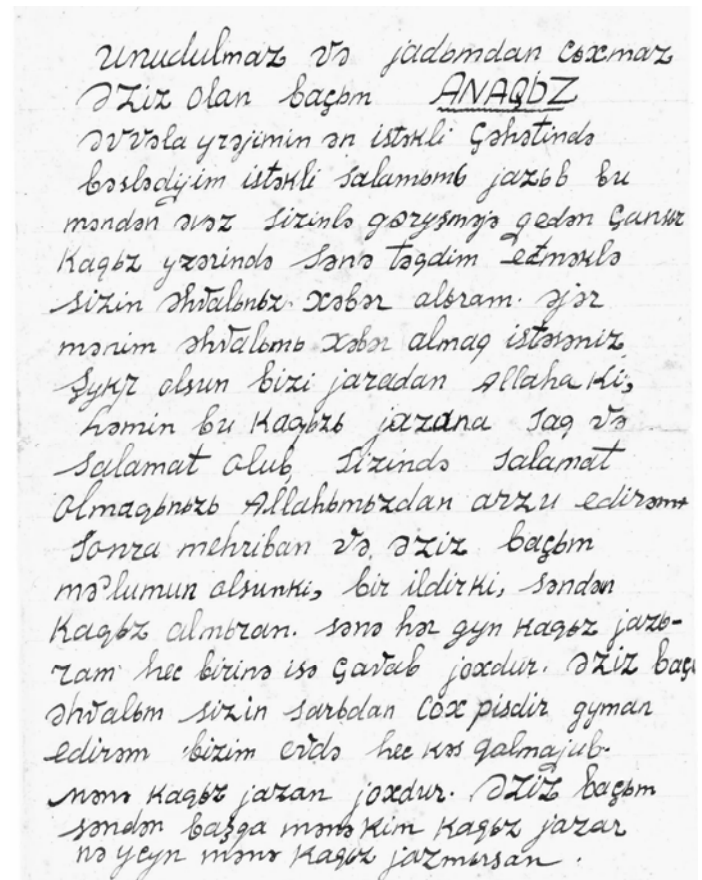

1941-ci ilin oktyabr ayının 20-si gözlənilmədən bizlərdən bir neçəmizi polkdən ayırıb ayrıca hazırlıq polkuna göndərdilər. Və biz Xarkovdan Stalinqrad oblastındakı Mixaylovka şəhərinə 700 km yolu bir aya piyada gəldik. Burada yoldaşlarımızdan bir neçəsini bizdən ayırdılar. Bəziləri isə bizimlə birlikdə qaldılar. Bizi burada 146-cı divizona saldılar. Az keçməmişdi ki, 1942-ci ilin fevral

ayında bizim divizionu Voronej oblastından Ostroqoz şəhərinə göndərildilər. Burada güclü döyüşlər getdi. Lakin almanların silah-sursatı bizimkini dəfələrlə üstələdiyindən həmin ilin iyulundan biz yenidən geriye – Mixaylovkaya çəkilməyə məcbur olduq. Bir qədər buradakı Sederin

kəndində qərar tutduqdan sonra bizi oradan birbaşa döyüşə-düz Volqa çayının üstündəki Lübovka, Peskabad, Proleyka, Kamışın, Yeleşan kəndləri uğrunda vuruşa göndərildilər. Qanlı döyüşlərdə bu kəndləri nemeslərdən xilas etdik. Az keçmədi yenə də divizionumuzda silah-sursat çatışmazlığı yarandı. Buna görə də bizi digər divizionlar arasında bölüşdürdülər. Digər yerlilərimizdən fərqli olaraq, daim mənimlə birgə olan Abdulkərim Hüseynov biz Ostroqrozdən Mixaylovkaya göndərilərkən yolda itdi. Burada məni təmtəkcə 31 saylı topçu divizionuna saldılar.

1942-1943-cü illərdə german Stalingrada hücum çəkən zaman bizim 31-ci divizion düşmən üzərinə hücum keçdi. Vəziyyət gərgin idi. Biz hücum edirdik, geri çəkildik. Həmin illərin qışını biz Stalingradın müxtəlif düzlərində keçirdik.

1943-cü ilin fevralında bizi stansiya Kotlovana, həmin ilin mayında isə silah-sursatla birgə Kursk oblastına gətirdilər...

Daha sonra Səftər Həsənzadə tərcümeyi-halında qeyd edir ki, biz hal-hazırda (yəni 1943-cü ilin mayında – N.T)

qərbə doğru hərəkət edirik. Tərcümeyi-haldan məlum olur ki, bu münvalla onlar Rusiyanın Stalinqrad, Voronej, Tambov, Azov, Kursk; Ukraynanın Sumsk, Xarkov, Çerniqov və s. şəhərlərindən sonra Belorusiyanın Qomel və digər şəhərləri uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına vuruşmuşlar.

Səftər Həsənzadə daha sonra yazır: 1943-1944-cü illərdən başlayaraq sovet qoşunları öz hücumlarını gündü-gündən artırıdqlarından german qoşunları geri çəkilməyə məcbur olurdu. Bu zaman bizim divizionu cəbhə xəttindən bir qədər aralı çəkib-hərbi idarəni qorumağı tapşırdılar. Mən də burada idim. 1944-cü il aprelin 13-də düşmən havadan ardı-arası kəsilmədən hücum etdiyindən bizi müvəqqəti olaraq Jitomir quberniyasındakı Obruç şəhərinə göndərdilər. Bir müddət orada qaldıqdan sonra bizim divizion, o cümlədən bütün sovet qoşunları düşmən üzərinə elə hücumla keçdilər ki, torpağı nemeslərdən təmizləyə-təmizləyə onları düz Polşaya qədər qovub keçirdik. Ordumuz yerüstü və havadan hücumlar təşkil etməklə, Rovno, Sarnı, Kovel, Xolmo, Brest və b. bu kimi Ukrayna və Belorus şəhərlərini azad edə-edə almanları Prussiya ərazisinə qovdu. Polşanın bir neçə şəhərini xilas etdikdən sonra bizim divizion Luqov şəhərinin yaxınlığında dayandı...

Burada Səftər Həsənzadənin əlyazmasının 152-ci səhifəsinin sonunda sonrakı hissə qırılır. Təəssüf ki, biz əlyazmanın digər tək-tək saxlanmış səhifələrindən tərcümeyi-halı şairin özü qələmə aldığı kimi oxuculara çatdırma bilmirik.

Səftər Həsənzadənin yarımçıq əlyazmalarını sandığında bu günə qədər hifz edən səksən altı yaşlı anam isə onun həyatı ilə bağlı mənə aşağıdakıları söylədi. Mən də onları anamın söylədiyi kimi oxuculara çatdırmağı özümə borc bilirəm.

... Səftər 1945-ci ilin sonlarında axır ki, sağ-salamat Vətənə qayıtdı. Vətənə dönmə kimi onu Müsüslü dəmiryolu məktəbinə (Ucar rayonunda) müəllim təyin etdilər. O da çox böyük əzmkarlıqla bütün bilik və bacarığını

şagirdlərinə mənimsətməkdən həzz ala-ala, bədii yaradıcılıqla məşğul olurdu. Rayonda bacarıqlı müəllim olmasından, şairliyindən çox danışdılar. Lakin fəlakət Səftər Həsənzadənin nə cavanlığına, nə də istedadına baxmadı, ona erkən qıydı. Mühəribədən qayıdıb gələndən heç üç il keçmədi ki, o, haqq dünyasına köçdü, əbədiyyətə qovuşdu. Dünyadan köçməklə Səftər bizi yetim qoydu, ümidimizi Allahdan üzdü. Sevinc, təbəssüm qapımızı birdəfəlik kilidlədi. Çünki Səftər bizim, anamgilin təkcə qardaşı yox, həm də ümid, güvən yeri idi. Bu güvən yerindən Allah bizlərin əlini yamanca qırdı.

Anam deyir ki, ataları rəhmətə gedəndən sonra Səftər onlara çörək gətirən, onları yaşadan, onların ruh verəni olmuşdu.

Səftər Həsənzadə xəstə olarkən bacıları başının üstündə ağlayarkən o, onlara dəfələrlə təskinlik verib demişdir: «Ağlamayın, mən bunu əhd etmişdim. Demişdim ki, ya Allah, sən məni düşmən gülləsindən qoru, Vətənimə gedim,

orada el-oba adətımızlə mənə ölüm qismət elə. İndi o gözəgörünməz də mənim səsimi, yalvarışımı eşidib, canımı Vətənimdə alır. Bu, mənimçün şərəfli ölümdür. Mən bu mübarək ölüm günümü çoxdan gözləyirdim. Ağlamayın».

Anam deyir ki, sonra biz Səftərin əlyazmasında həqiqətəndə onun belə istəyinin olduğunu əsərlərindən, xüsusən «Məni» şeirindən oxuduq:

Ana vətənimdə alasan canım,
Qala el-obamda bəlkə nişanım,
Oxuna üstümdə «Yasin Quran»ım,
Çatdır öz obama, elimə məni.

Elə beləcə də oldu. Ana Vətəni Azərbaycana yetişdi. Cismi Şilyanda torpağa tapşırırlarkən üstündə «Yasin» oxundu. Bununla da cəsədi Ana Vətəninə uyudu, rahatlıq tapdı. Yeri cənnətlik oldu...

Səftər Həsənzadənin səngərdə qələmə aldığı bütün şeirlərində, qəzəllərində, məsnəvilərində Vətən əşqi, Ana məhəbbəti xüsusi şəkildə əks olunur. Bu istər «Sən mənə», «Mənim», «Qafqaz dağları», «Yurdumun», «Qafqaz dağlarında», «Ay qış», «A tutbit», «Vətən», «İndən belə», «Kağız səni», «Nədəndi» kimi şairin burnunun ucunu göynədən, özünü əlindən alan ümumi mövzulu şeirlərdə olsun, istərsə də konkret ünvana müraciətlə yazılmış şeirlər də - onların hamısında şairin hiss və duyğularını dilləndirən, emosiyalarını nostalji-motivlərlə zənginləşdirən yenə də doğma Vətənə, elə, obaya, kəndə, yaxınlara həsr edilmiş şeirlərin mayasında Vətən həsrəti, yurd sevgisi dayanmışdır. Biz bunu Səftər Həsənzadənin «Unutmusan daha məni, Xəlilim», «Tavadım», «Mənim Tağım», «Ana», «Xəbər ver» və s. şeirlərində apaydın görə bilirik.

Səngərlərdə vuruşa-vuruşa şairin əli tətikdə, gözü düşməndədirsə, hissləri, duyğuları, fikri-zikri vətənlədi, el-

oba ilədi. Məsələn, «Xəbər ver» şeirində hisslər daha qabarıq, daha relyeflidir:

Başına mən dönüm sahibi Şilyan,
Doğmaca vətəndən mənə xəbər ver,
Nə namə yazan var, nə bir hal soran,
Bu dərdli könlümə dərman xəbər ver.

Xəbər ver, könlümü elə bir halı,
Söylə görüm necə Şilyan mahalı,
And verirəm sənə böyük Allahı,
Qoca anam, Sərdarımın xəbər ver.

Qınayır-qınasın qoyun el məni,
Qəmli sözlər şair edib sinəmi,
Arzularam ana, bacı, həmdəmi,
Öz sevgimdən, öz yarımın xəbər ver.

Şair uzun müddət eldən, obadan ayrı düşməsinə baxmayaraq, doğmalarından, əzizlərindən məktub almır. Dərd içini oyum-oyum oyur, heç kim də ona bir təsəlli məktubu ünvanlamır. Elə ona görə də tez-tez yuxuda Vətəni, kəndi, eli-obanı, qohum-əqrəbanı, yeganə oğlunu, yaxınlarını görür, hətta bəzilərinin dünyalarını dəyişdiyini də bilir. Bu, ona sanki əyan olur. Elə «Bəkir Bəşiroğlu və Cəbrayıl Doluxan oğlunun ölümünə heyfislənmə»də bu münasibətlə qələmə alınmışdır:

Yatmışdım yuxuda gördüm vətəni,
Nədənsə titrəmə tutdu bədəni.

Ayılıban durdum bir dəm yuxudan,
«Vətəndən kağız var», - deyər qışqıran.

Bir nəfər yoldaşın səsin eşitdim,
Alıb kağızları bir-bəbir öpdüm.

Doğrudur, vətəndən gəlmişdi kağız,

Mənimlə söhbətə başladı cansız.

Dedi: «Nə yatmışan, qəflətdən ayıl,
Ölüb Bəkir dayın, əmin Cəbrayıl»!...

Oxudum bunları nə isə qandım,
Bilərsiz hirsimdən alışdım-yandım.

Artıq bilirəm ki, yox daha onlar,
İki söz ustası o, iki dülgar.

Gedibdi dövrənim, gedibdi dəmim,
Ölüb qoca dayım, ölübdü əmim.

Yox olub gedibdi iki sənətkar,
Mahir söz sərrafi, iki bənnalar.

Bax, şair səngərdən yuxuda doğma elinə, obasına beləcə «baş çəkir», onları yad edir, həyatda, insanlar arasında onların söz sərrafi olduqlarını özünəməxsus poetik cizgilərlə təsvir edir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Səftər Həsənzadə dayısı Bəkirin və əmisi Cəbrayılın ölümündən yalnız iki il sonra xəbər tuta bilmişdir. Bu xəbər onu çox göynətmiş və Kursk vilayətinin Voropayev kəndində bu şeiri səngərdə 25 iyul 1943-cü ildə qələmə almışdır.

Türk xalqlarının poetik təfəkküründə «durnalar» daimi mövzulardandı. Bu mövzuda Vidadi, Vaqif, Q.Zakir, S.Vurğun və başqaları şeirlər yazmışlar. Hamısında da durnalar öz niskili, öz tənhalığı, öz yetimliyi, öz dərbəderliyi ilə seçilir. «Durnalar» mövzusuna şairlər əlləri hər yerdən üzüləndə müraciət etmişlər. Səftər Həsənzadə də, demək olar ki, analoji hisslər baş qaldırmışdır, o da durnaları 1943-cü ilin 17 iyununda özünəməxsus vəsf etməyə çalışmışdır:

Deyin görüm, səfəriniz hayana,
Şamaxıya, ya Bakıya, Səlyana.

Aparın naməmi atın Şilyana,
Çıxıbdır sevincim yoxa, durnalar.

Başlayıb əjdaha bizimlə cəngi,
Yeridir döyüşə şiri, pələngi,

Toplayır gətirir fini, firəngi,
Allah üzümüzə baxa, durnalar.

Coşub qəmli könlüm - nə eyəyir xun,
Didəmdən tökülən göz yaşım ceyhun,

Bilmirəm Fərhadam, yainki Məcnun?!
Dönüb yalvarıram dağa, durnalar.

Səftər Həsənzadə yaradıcılığında ənənəvi mövzulardan biri də «Ana» mövzusu. Ananı şairlərdən hər biri öz bildiyi kimi, qələminin gücünə söykənməklə təsvir etməklə, ona məhəbbət və sevgisini ifadə etmişdir.

Biz Səftər Həsənzadənin doğmalarına ünvanladığı bütün məktublarında daim anasını sormasını, ondan muğayət olmanı ismarladığını görürük. Məsələn, ömür-gün yoldaşı Tavad xanıma ünvanladığı məktublarında Tavadı şeirlə vəsf etdikdən sonra o, aşağıdakıları qeyd edir: «İstəkli Tavadım, mənim bu aşiqanə sözlərimdən, əlbəttə, bir mətləb anlayacaqsan. Mən hələ, həmd olsun Allaha ki, salamatam. Ancaq sənə tapşıracağım anama mənim əvəzimdə qulluq etməyini səndən xahiş edirəm. Mənim anamdan muğayət ol. Sərdəri isə (Səftər Həsənzadənin yeganə oğlu idi - N.T) tapşıрмаq istəmirəm. Çünki sən özünündür». İndi «Ana» şeirindən bir parçaya diqqət yetirək:

Salam sənə məndən mehriban ana!
Xeyli zamanlardı həsrətəm sana.

Görməyirəm neçə ildir ki səni,

Qocaldıb biləsən dərdin ha məni.

Dərdini çəkməkdən ağarıb başım,
Sərasər tökülür elə göz yaşım.

Yoxdu bir xəbərim heç, ana, səndən,
Beşinci ildir ki, bilmirəm nədən.

Ayrılalı səndən, ana, nə zaman,
Həsrətin çəkirəm biləsən haman...

Şairin əsərlərinin mündərcəsi, forma xüsusiyyətləri, ideya-məzmun palitrası işgüzar bağbanın yaz, bahar vaxtı qulluq etdiyi gülzarı andırır. Burada, demək olar ki, hər gözəl meyvədən var: üstəlik o meyvələrin rəngi, dadı, ləzzəti. Oxucu bu əsərlərlə tanış olduqda orada biçimli ifadələr, insanı duyğulandıran motivlərlə rastlaşır. Səftər Həsənzadə yaradıcılığı patetikadan kənar olub, real həyatımızın konkret mənzərələrini əks etdirən yaradıcılıqdır.

Şair Səftər Həsənzadənin şeirləri nəinki doğma Ucarın, həm də qonşu rayonlardan olan aşuqların, xanəndələrin dilləri əzbəri olmuşdur. Qələmə aldığı nümunələrin ölçüsü, strukturu, kompozisiyası, problematikası rəngarəng olan bu şairin poetik «naxışlar»ı son dərəcə özəl, özünəməxsus, şifahi xalq yaradıcılığından, klassik poeziyamızdan qaynaq alandır.

Yəqin həyatdan vaxtsız getməsəydi, Səftər Həsənzadə Azərbaycan oxucularına qalaq-qalaq əsərlər bəxş edəcək, insanların poetik hisslərinə hakim kəsiləcəkdi. Bütün bizi culğayan bədbin hisslərə baxmayaraq (çünki Səftər Həsənzadə bu sətirələrin müəllifinin doğma dayısıdır – N.T), ümid edirik ki, onun oxuculara təqdim etdiyimiz şeirləri onların xoşuna gələcək, qəlbini oxşayacaqdı.

Nizami Tağısoy
filologiya elmləri doktoru,

Gyzyn bularsan hi, monim go'zlim jald
hamo sonda raxo go'zligim. sonda
monim amudusan. go'zim co'z daraxsan. bilimim
anam dururmu? Sop. Sordor g'or durursa hara
alur kim onu saxlig'or, tarla haradase.
Xylaso co'z daraxsan. Six saraban
hamoja kag'or jatzim'jam. Garab iso hce
kag'or almoran. Odurki, homin kag'or sora
Catan kimi mana acor aydon kag'or jatz.
Sanra Anagor: Daxanon siz jaxlaga
on axoranga kag'orona monim g'og'or homin
kag'or ilo mon amon harada almasono
sag'mo? Sag'mo Xylaso anaxam. mon
bu hagda jatzim'jam kaja. kaxom
dorki, adresini do alurmag
onur jatzmag.
amon. Xaxorag
Sanra xiz
Allaha to
dejl, but

4

Ozi basım sör bu.
Garab jarmasın daha mon.
jarsat deillon. gaj anam r
tarad oZ dillardin mon harz
jardaralar. - Sahsonom miazjomeist
ama, Jarasmina giruqoj, Sakin
nehurara is bytin gohumlara
~~mo~~ monon salam E.
Sag al Desyon soni.
Lebrük clarys Karze gZeljonm

16-11-44.il. Fytiling

[illegible]

12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534

SƏFTƏRİN

Yeri, göyü, ərşi, kürşü yaradan,
Bir fikir çək əhvalına Səftərin.
Çoxdan ayrılıbdı öz vətəmindən,
Nəzər sal sən iqbalına Səftərin.

Vətənim deyildi heç ölkədən kəm,
Bahar çağı olur o abi zəm-zəm,
Salamat qayıdıb əgər gedərsəm,
Sən cavab ver sualına Səftərin.

Qərib ellər olsa cənnəti rizvan,
Bənd olmaz heç ona bu könlüm, inan,
Gah yar düşür yada, gah Azərbaycan,
Kim yanacaq bu halına Səfrətin.

Yazda cənnət olur o bizim ellər,
Al-əlvan çiçəklər, ətirli güllər.
Vətən, vətən deyir indi könuələr,
Nələr düşür xəyalına Səftərin.

Keçdi cavanlığım, gəldim bu sinnə,
Aşırdım dövrəni gəldim bu tinə,
Çərxı-fələk çıxardasan ağ günə,
İnanasan amalına Səftərin.

Uzaq düşdüm torpağımdan, elimdən,
Üzüldü əllərim yarın əlindən,
Qəbul eylə hər nə çıxsa dilimdən,
Sən həmdəm ol kamalına Səftərin.

Dəli könül coşub eyləyər kədər,
Qadir Allah özü dadıma yetər,
Yolumu gözləyir balaca Sərdər,

Çatdır haqqı-halalına Səftərin.

SƏN MƏNƏ

Gəzib dolaşmışam xeyli çölləri,
Qadir Allah imdad eylə sən mənə.
Tərk etmişəm oba, oylaq, elləri,
Qadir Allah imdad eylə sən mənə.

Ayırdın vətəndən məni bir zaman,
Düşdüm qəribliyə, oldum pərişan,
Sənə ərzim budur, ey çərxı dövrən,
Bu dar gündə imdad eylə sən mənə.

Kəsilib hər yerdən, yoxdur əlacım,
Gedibdir şirnim, gəlibdir acım,
Yolumu gözləyir dörd nəfər bacım,
Qadir Allah imdad eylə sən mənə.

Kəsibdir hər yandan qanlı əjdaha,
Ümüd yoxdur heç bu gündən sabaha,
Əlac qalıb bircə Qadir Allaha,
Qadir Allah imdad eylə sən mənə.

Ayrıldım yoldaşdan-üzüldü əlim,
Kəsilibdir indi bu yazıq dilim,
İmdad eylə mənə özünsən Kərim,
Havadar ol bu qütbətdə sən mənə.

MƏNİ

Yetiş harayıma, ey pərvərdigar,
Verəsən dərdimə ayrı dəvalar.

Səftərin yolunu gözləyir Sərdar,
Yetir vətənimə, elimə məni.

Bir kəsım yox gələ sora halımı,
Danışdırıb bilə dərdi-əhvalımı,
Açısan vətənə bağlı yolumu,
Yandırır sən qatma külümə məni.

Ana vətənimdə alasan canım,
Qala vətənimdə bəlkə nişanım,
Oxuna üstümdə «Yasin Quran»ım,
Çatdır öz obama, elimə məni.

BU YERDƏ

Ey dil, nə deyim qalmışam avara bu yerdə,
Salma yenə də könlümü qubara bu yerdə.

Yoxdu bir dərdə dəva taki yüz il axtarasan,
Eyləyə bəlkə şəfa böylə dəvasız dərdə.

Rəvadır ki, fələk dustaq olam mən neçə il,
Düşüb zindanə həməən satqın olam əllərdə.

Var imiş, əlbət, günahım nədən isə mən bilməm,
Salıbdır dərdə fələk qalmışam pis günlərdə.

Eşidəsən sözlərimi, ya ilahi, yalvarıram,
İnsaf et, qoyma öləm bu viranə çöllərdə.

Bir yetir ol Vətənə, al canımı, «uf» demərəm,
Oxunsun ayə «Quran», qoy dolanım dillərdə.

Həsərətəm, ya ilahi, mən neçə ildir vətənə,
Nə xəbər var, əzizim, indi görəm ellərdə.

Elimə, həm obama, torpağıma bağlıyam,
Səftərəm, qalmış gözümlə o tək balam Sərdərdə.

MƏNİM

(gəraylılar)

Gedə bilməmə Vətənimə,
Bağlanıbdır yolum mənim.
Kəsibdir yağlı düşmənlər,
Hanı əlim, qolum mənim?!

Daha yoxdur gediş-gəliş,
Hamıya bəllidir bu iş.
Mən aqlaram yaz ilə qış,
Lal olubdur dilim mənim.

Vətənim harda, mən harda,
Mənəm qalan belə darda,
Qadir Allah indi dərdə,
Yanır içim, çölüm mənim.

Aç yolumu Vətən sarı,
Rəhm eylə sən mənə Tanrı,
Gedib görəydim Sərdarı,
Dərddir ayım, ilim mənim.

Mənim elim Azərbaycan,
Hər tərəfi yaşıl, əlvan,
Ana vətənimdir Şilyan,
Doymaz ondan könlüm mənim.

Yönümü çevirim hayana,
Dərdim güc əyləyir cana,
Qohum, qardaş, bacı, ana,

Hanı obam, elim mənim?!

Dərddən ağarıbdır başım,
Sel olubdur axan yaşım,
Ömür-gün qərrib yodaşım,
Qırılıbdır belim mənim.

Səftərəm, Qafqazdı ölkəm,
Belə oldum taleyi kəm,
Qalıbdır bir quru kölgəm,
Dərmanımdı ölüm mənim.

*1942-ci ildə Stalingrad vilayətinin
Mixaylovka şəhərində yazılmışdır*

QAFQAZ DAĞLARI

Tiflisdən uzanıb Bakıya qolum,
Ay qarlı, gırvəli Qafqaz dağları,
Tərxanlı atları, qoyunu, malı,
Ay uca zirvəli Qafqaz dağları.

Yayda oba köçüb səndə əylənir,
Səfalı yerlərin dildə söylənir,
Dağ kəli sıçrayır, maral küylənir,
Ay sirli, cılvəli Qafqaz dağları.

Gözəl olur yayda səfər əyləmək,
Günləri saxlayıb, ayı əyləmək,
Çöllərdə yaşılbaş, evlərdə mələk,
Gəlməli, görməli Qafqaz dağları.

Darağı, cəhrəsi, naxış xanası,
Ağ əllərin belə əlvan hənası,

Bənzəyir qulara qızı, anası,
Gülləri hörməli Qafqaz dağları.

Sürülər otlayır yüksəklərində,
Gözəllər seyr edir ətəklərində,
Puşkin də vəsf edib öz əsərində,
Qoynunda ölməli Qafqaz dağları,

Neçə vaxtdır düşdüm səndən aralı,
Dərd əlində yazıq canım saralı,
Ulu Tanrım özü olsun caralı,
Binadan türbəli Qafqaz dağları.

Vətən dərdi məni edib divanə,
Kimim var dərdimi söyləyim ona?
Doğmaca Vətənim Azərbaycanı,
Ay könül verməli Qafqaz dağları.

Ayrılib həmdəmdən yaman qaldım tək,
Dərd-kədər güc gəlir tuğyan edərək,
Bu ərşin ləngəri, qocaman fələk,
Ay ömür sürməli Qafqaz dağları.

Yağı düşmən kəsib tamam hər yanı,ım,
Qaranlıq quyular olub məkanım,
Mənə əziz olan Küdrüm, Şilyanım,
Əssin Vətən yeli Qafqaz dağları.

1941-ci ildə Xarkovda yazılmışdır

HACI ƏMİ

Yenə dərdim artıb dönüb ümmana,
Yazıram əhvalım sənə, Hacı əmi.
Qohum, qardaş, bacı, həmdəmi ana,
Ver onlardan xəbər mənə, Hacı əmi.

Yuxu qaçıb məndən çəkilib ərşə,
Könül xəb etməyib düşür təşvişə,
Təəccüb qalmışam indi bu işə,
Xəbər gözləyirəm yenə, Hacı əmi.

Kimə yazdım kağız-cavab almadım.
Uzaqlaşib qəmdən kefə dalmadım,
Kişi olub ev dərдинə qalmadım,
Dərd ilə dolubdur sinə, Hacı əmi.

Başına mən dönüm qocaman əmi,
Artıbdı könlümün dərdiylə qəmi,
Ələ fürsət düşə görəəm ölkəmi,
Aylar, illər bir də dönə, Hacı əmi.

Ver mənə ailəmdən ətraflı xəbər,
Görüm salamatdır, yaxı dərbədər,
Necədir o, anam, balaca Sərdər,
Nə deyim mən aya, günə, Hacı əmi.

Əhlidil kişisən, qocaman əmi,
Dərdim bir dəryadır, mənə bir gəmi,
Könül çasib ələ alır qələmi,
Gəl bax saçımdakı dənə, Hacı əmi.

Coşur qəmli könlüm, eyləyir tuğyan,
Qaynayır beynimdə tamamilə qan,
Yusif çixaran dərin quyudan,

Baxmır bu dumana, çənə, Hacı əmi.

Unutmaram sizi heç zaman, inan,
Görüşmək istərim sizinlə hər an,
Adım Səftər, Vətənimdi o Şilyan,
Mənə göydən imdad enə, Hacı əmi.

*01.XI.1942-ci ildə Voronej
vilayətindəki Ostroqoz şəhərində
qospitalda olarkən yazılmışdır*

YURDUMUN

Gəldi bahar fəslı, yetişdik yaza,
Nə gözəldir hal-əhvalı yurdumun,
Həsrətəm nə vaxtdır kamana, saza,
Pərişan edir məni halı yurdumun.

Gözəl olur həm dağı, həm aranı,
Görməyənlər necə tanırlar oranı,
Ona tay bir ölkə dünyada hanı?!
Var hər şeyi, bolca malı yurdumun.

Şırıldar çayları, ırmaqlar axar,
Köhlən atlar kişnər, yeri dırnaqlar,
Atlı, piyadalı gələn qonaqlar,
Qonaqlı-qaralı eli yurdumun.

Gözəllər baharda çıxarlar düzə,
Marallar, ceyranlar hər yerdə gözə,
Çəmən, çiçək, otlar çıxanda dizə,
Olmaz heç vaxt qeylü-qalı yurdumun.

Sağın vaxtı gəlir sürü sərdənə,
Sağır arvad, kişi, əldə dəngənə,

Qırılıb yunları sərilər günə,
Vardır böyük gəlhagəli yurdumun.

Bir neçə şəhərlər ona sürəli,
Quba, Bakı, Göyçay, Dərbənd, Şamaxı,
Gəncəqala, Göygöl, Şəki yaylağı,
Var ipək, kətanı, alı yurdumun.

Gözəl olur yayda barı, bəhəri,
Füsunkar axşamı, tərlən səhəri,
Qutqaşın, Lənkəran, Bərdə, Tərtəri,
Var Səftər tək əhli-halı yurudumun.

*1942-ci ildə Stalingrad vilayətindəki
Mixaylovka şəhəri yaxınlığında səngərdə
yazılmışdır*

SƏFTƏRİ

Sənə qurban olum ərənlər piri,
Yetirəsən mətləbinə Səftəri.
Açasan Vətənə bağlı yolunu,
Göndərəsən doğru yola Səftəri.

Qurtarasan nalə, qüssəyi, qəmdən,
Bu böyük bələdan, belə zülümdən,
Bu oddan, alovdan, bu ağır gündən,
Ürəyi həsrətlə dolu Səftəri.

Tək qalıbdır-yoxdur bir kimsənəsi,
Qəmdən yaranıbdır ömrün binəsi,
Dərdi-qəmdən şair olub sinəsi,
Gəl unutma bu duyğulu Səftəri.

Yetiş harayıma, ey şahlar şahı,

Eylə mənə bu qürbətdə pənahlı,
Əvf eylə taxsırım, həmi günahlı,
Unutma bu eşqin qulu Səftəri.

Bu rus torpağında qaldım neçə il,
Rəbi-Xudam, sənsən Cəbrayıl, Cəlil,
Tut qolum dəstindən elə beyqəfil,
Dirilt el dərdindən ölü Səftəri.

Ey məni yox yerdən yaradan fələk,
Ağı daha seçmə qaradan fələk,
Yüsifi quyudan çıxaran mələk,
Tutsun bir Allahın əli Səftəri.

QAFQAZ DAĞLARINDA

Mən də bir zaman gəzmişəm.
Bizim Qafqaz dağlarında.
Gözəlliklər seyr etmişəm,
Bizim Qafqaz dağlarında.

Gözəlləri dəstə-dəstə,
Qara saçlı, boyu bəstə,
Oxuyurlar nə ahəstə,
Bizim Qafqaz dağlarında.

Kim dönər belə yaylaqdan,
Əl çəkər süddən, qaymaqdan,
İçilər sular bulaqdan,
Bizim Qafqaz dağlarında.

Qazılır yerdən təndiri,
Ayrı olur sağın yeri,

Yağı, qaymağı pendiri,
Bizim Qafqaz dağlarında.

İMDAD EYLƏ

Yoxdu isti paltar, nə də bir papaq,
Elimiz, obamız deyil ki torpaq,
Kimə deyək, dərdə bir əlac qılaq,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Soyuq kəsir əli, həm də ayağı,
Qalmayıb ürəkdə bil mərrə yağı,
Ey gözəgörünməz, yetir dayağı,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Gecə yarı qövr eləyir yaramız,
Yamanca qarışır ağa qaramız,
Necə olar bundan sonra çaramız,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Hamısı xaçpərəst-arasında mən,
İncidirlər məni, tab etmir bədən,
Kimdir mənə bu gündə kömək edən,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

Külək əsir, buz tək kəsir şaxta, qar,
Harda, nə vaxt bizdəki can dincələr,
Sənə sığınıbdir bu yazıq Səftər,
Aman Allah, özün gəl imdad eylə.

1942-ci ildə Peskabadda yazılmışdır

AY QIŞ

Nə gəlirsən ayı kimi qabaqdan,
Sanki gözləmişən illəri, ay qış.
Qalmışیق çöllərdə, yurdsuz, binasız,
Dondurma, amandır, üzləri, ay qış.

Quru çanıq, yoxdu bir daldanacaq,
Nə əyində pencək, nə də yatacaq,
Qış günü əsgərlər harda qalacaq,
Sərgərdan eyləmə elləri, ay qış.

Hardan alaq isti paltar, papağı,
Necə tapa quru yeri, yatağı,
Yaman dondurursan dili, dodağı,
Salma dərdi-sərə çölləri, ay qış.

Düşmən kəsib indi hər yerdən yolum,
Keçilməz olubdur hey sağım, solum,
Kəsilibdir elə bil, ayağım, qolum,
Qurudum danışan dilləri, ay qış.

Bu il tez gəlmisən, bilmirəm nədən,
Gətirdin şaxtanı, soyuğu birdən,
Buz bağlayıb, daha getməz bu yerdən,
Titrəyir qəlbimin telləri, ay qış.

A TUTBİT

Sən də mənim kimi düşmüşən qərib,
Haradan gəlmisən bura, a tutbit.
Kimin nəzərindən bəlaya keçdin,
Nə səbəbdən oldun biçarə, a tutbit.

Qafqaz ölkəsidir sənin məkanın,
Oxşayır qanıma sən də qanın,
Söylə mənə halın Azərbaycanın,
Vurma ürəyimə yara, a tutbit.

Hansı ölkələrdə olmusan orda,
Oxuyub gəzmisən güllü bağlarda,
Cavansan, qocasan, necə çağlarda,
Baxtın niyə oldu qara, a tutbit.

Nə oxursan sən qəribə dilləri?
Tərk etmişik gözəl oba, elləri,
İndi məkanımız bu rus çölləri,
Bir zindan kimidir bura, a tutbit.

Oxursan yamanca, qaralır qanım,
Yoxdur qərib eldə əhval soranım,
Hər an gəlir yada düşür Şilyanım,
Salmısan könlümü tora, a tutbit.

Dayanıb üz-üzə qan içən yağı,
Yoxdu alma, armud, nə də tut bağı,
Ey əzizim, budur sözümün sağı,
Gəlmir dava-dərman kara, a tutbit.

Bəlalı tutbitim, gəl eyləmə faş,
Hazırlaş buradan o vətənə qaç,
Bu qərib ellərdən şimşək kimi saç,
Mənimçün də dərman ara, a tutbit.

Yetir salamımı Azərbaycana,
Dost, aşnaya, tanış, biliş, sorana,
Kəsik bacılara, Sərdər, anama,
Gəlib könlüm daha zara, a tutbit.

*1943-cü ildə Stalingrad vilayətindən Kursk vilayətinə
gedərkən meşədə tutbitin oxuduğunu eşidib əhvalı*

VƏTƏNƏ

Yalvarıram sənə ulu Yaradan,
Yetirəsən məni bir də vətənə.
Nə müddətdi ayrılmışam elimdən,
Döndər, Allah, məni bir də vətənə.

Ayrılib çıxmışam bir neçə ildir,
Sinəmdə çırpınan qərib könüldür,
İndiki məkanım xaraba çöldür,
Döndər, Allah, məni bir də vətənə.

Qəriblikdə mənim yandı nəfəsim,
Tək-tənha qalmışam yoxdu bir kəsim,
Çərxi-fələk özü imdad eyləsin,
Döndər, Allah, məni bir də vətənə.

Qabağım düşməndir, dalımsa qala,
Axtarram sağımı, baxıram sola,
Qadir Allah özü bir çarə qıla,
Döndər, Allah, məni bir də vətənə.

Qalıbdır vətəndə mənim nişanım,
Ağlar qalib anam, bacım-yananım,
Sərdərim, bir dəki, yoldaşım-canım,
Yetir, Allah məni bir də Vətənə.

İNDƏN BELƏ

Gəldik yetişdik bu yerə,
Çətin olar indən belə.
Hər gün dəyişər yerimiz,

Köçər, düşər indən belə.

Gündə çəkərik lihanı,
Bərktimiş idik binanı,
«İrəli dur» kamandasını,
Ürək şişər indən belə.

Ordumuz gedir irəli,
Nemesi qaytarır geri,
Dağıdıbdı cəbhələri,
Torpaq bişər indən belə.

Görüm Allah batsın nemes,
Bəlkə, dincələ el, ulus,
Berlini ala ingilis,
Yox ola şər indən belə.

İncidir bu zalım bizi,
Torpaqdan doymayır gözü,
Tülkü kimi qaçır özü,
Yeyib-şişər indən belə.

Qazırıq hər gün hər yanı,
Örtürük böyürün, yanını,
İsti, soyuq alır canı,
Dərd yetişər indən belə.

Nədən ötrü qan tökülür,
Bütün dirəklər sökülür,
Kimlərə hasar çəkilir,
Bilər bəşər indən belə.

Ay yazıq millətin canı,
Nahaq axır, nahaq qanı,

Hər tükümdə dərd nişanı,
Canım düşər indən belə.

Mən qocaldım qərib eldə,
Çox dastanlar yazdım - dildə,
Krimda, Rusda, hər eldə,
Dərd ötüşər indən belə.

Dəli könül qubar eylər,
«Vətən» deyə-deyə söylər,
Sərdərin atası Səftər,
Söz döyüşər indən belə.

*20.VI.1943-cü ildə Kursk vilayətindən
Stalinqrada ön cəbhəyə gedərkən döyüşçü
yoldaşları ilə əlaqə yarada bilmədiyindən
bu şeiri cana doyub yazmışdır*

KAĞIZ SƏNİ

Yazmaqdan cana gəlmişəm,
Necə yazım, kağız səni?!
Hirsimdən oda yanımışam,
Necə yazım, kağız səni?!

Sanki gedib çıxmayırsan,
Əhvalıma baxmayırsan,
Bilmirəm-harda qalırsan,
Necə yazım, kağız səni?!

Neçəsin yazıram birdən,
Ağlı, huşu alır sərdən,
Bu dağılmış qərib eldən,
Necə yazım, kağız səni?!

Bilirəm çətindir yolun,
Yazıram sizi mən qalın,
Gələrsənsə yola salım,

Necə yazım, kağız səni?!

Gətir cavab mənə eldən,
Süsəndən, sünbüldən, güldən,
Məni soruşan hər dildən,
Necə yazım, kağız səni?!

Söylə salamımı mənim,
Anama, bacıma həmin,
Necədir halı Vətənin,
Necə yazım, kağız səni?!

Şair Səftər salam eylər,
Hər sözünü dastan eylər,
Yanar mənə yerlər, göylər,
Necə yazım, kağız səni?!

*5.VIII.1943-cü ildə Vətəndən, əzizlərindən
məktub almaması ilə bağlı yazılmışdır*

MƏSNƏVİ

Ya ilahi, mənim ol dərdimə dərman verəsən,
Qutarıb, bəlkə məni vətən sarı göndərəsən.

Qalmışam mən avara bu çöllərdə tək-tənha,
Əzbərim çərxi fəlak bəlkə yetişə pənaha.

İki ildi sürülür ya ilahi qanlı dava,
Qırılan bu millətin sayın kim alar hesaba.

Qırılır məzlum xalq hər tərəfli gör necə min,
Mən necə təsvir edim, çarəsi yoxdur dilimin.

Qalıbdı necə gözü belə dünya mülkündə,
Nə üçün dava gedir quru torpaq üstündə.

Qılan yox imdadına bu binəva xalqımızın,
Qoymayırdınc otura bu milləti bir azğın.

Özü üçün qazanır bütün dünya varlığını,
Binəva bu millətlər heç anlayırlarmı bunu.

Nə rəvadır ki, fəlak, bir insana el qul ola,
Nanəçim nifaq sala yer üzünə, hökmü qıla.

Nəyçün qan tökülür, nədən isə mən bilməm,
Od açıq özü üçün bir-iki alçaq adəm.

Nə dinə xeyri var, nədəki bir haqq yoluna,
Ya ilahi, gəl yetiş bu millətin fəryadına.

Yox ola bir dəfəlik qan içici yırtıcılar,
Mən qərribə şairəm, sənə eylərəm dualar.

30.VII.1943-cü ildə yazılmışdır

NƏDƏNDİ

Qadir Allah bu vurhavur, davanın,
Nahaq qanın bəs səbəbi nədəndi?!
Nədən ötrü millət qırır bir-birin,
Nahaq qanın bəs səbəbi nədəndi?!

Axır aralıqda qıpqırmızı qan,
Yoxdu bu millətin qaydına qalan,
Avam millət hər tərəfli qırılan,
Nahaq qanın bəs səbəbi nədəndi?!

Düşünməyir millət neynəsin ki, ax,

Özünü böyüdür bir necə yaltaq,
Haçan millət bir daha anlayacaq,
Nahaq qanın bəs səbəbi nədəndi?!

Ulu Tanrı çat dadına millətin,
Özün yetiş imdadına millətim,
Bax dərdinə, bax oduna millətin,
Nahaq qanın bəs səbəbi nədəndi?!

Keçdi cavanlığım mənim orduda,
Beş ildi həsrətəm doğmaca yurda,
Dolandım bir qədər, gəzdim Krımda,
Nahaq qanın bəs səbəbi nədəndi?!

*1943-cü ildə almanlarla sovetlər arasında
gedən müharibənin kimlərə xeyri və kimlərə
ziyanı olması, müharibədə məzlum xalqın
nahaq yerə qırılması ilə bağlı yazılmışdır*

MƏNİM

Qadir Allah eşidəsən sözümlü,
Atəş içindədir bədənəm mənim.
Qurtarasan məni qərrib ölkədən,
Qalıbdı uzaqda vətənim mənim.

Qərriblik çəkirəm mən xeyli zaman,
Yoxdu bir müsəlman, həmsöhbət olan,
Qalmışam tək-tənha elə beygüman,
Hanı yurdum, yuvam, məskənim mənim.

Sirdaş axtarıram söhbət eyləyəm,
Baməzə danışib, şeir, söz deyəm,
Mən özgə bağında bilmirəm nəyəm,
Yoxdu harayıma yetənim mənim.

Həsrətəm – danışam ana dilimdə,
Qalıb min bəlanın yükü belimdə,
Oxuna vətəndə, doğma elimdə,
Hanı daha gəlib-gedənim mənim.

Sağ-salamat gedəm çıxam elimə,
Sataş gələm öz bağımda gülümə,
Qələmi-çernili alam əlimə,
Sonra hazır ola kəfənim mənim.

Cağırırım səni qadiri sübhan,
Sən çıxardın o, Yusifi quyudan,
Tapam dörd bacımı, qardaşım, anam,
Tapıla gülşənim, çəmənəm mənim.

*1943-cü ildə anasını, bacılarını,
qardaşını, xanımını və oğlu Sərdəri
düşünərkən bu şeiri qələmə almışdır*

A MƏNİM QAFQAZIM, AZƏRBAYCANIM

A mənim Qafqazım, Azərbaycanım,
Ax ana torpağım, doğma Şilyanı.
Necə gəlir düşür mənim yadıma,
Beş ildi çıxmışam, həsrətəm ona.
Həsrətəm görmürəm bir gələn-gedən,
Yoxdu Vətənimdən bir xəbər verən.
Yazıram elimə məktub çatmayır.
Heç kim əllərimə əl yetirməyir.
Nə bilim ki, çatır o cansız kağız,
Bəlkə heç qalmayıb nə oğlan, nə qız.
Yazıban göndərə mənə xəbərlər,
Çırpınan ürəyim necə dincələr,
Çəkirəm keşiyin indi ölkəmin,

Doğmaca Vətənim, sovet elinin.
Mən də bir əsgərəm böyük Vətənə,
Kinimi bəslərəm xain düşməyə.
Dururuq düşmənlə necə üzbəüz,
Qırırıq itləri gündə neçə yüz.

Alırıq onlardan necə intiqam,
Bəllidir hamıya, deyil bu yalan.
Bir addım atmaq olsa nə geri,
Stalinqraddan qovaq itləri.
Sovet ölkəsinin döyüşçüləri,
Qırıb dərələrə tökür itləri.
Buraxıb cəbhəni qaçdılar geri,
Tökülübən qalıb, var adətləri.
Neçə min tankları, maşını birdən,
Anbarlar hər cürə, nə qədər desən.
Tökülübən qaldı elə bu düzdən,
Deməklə qurtarmaz, əlbəttə, sözdən.
Komanda verildi döyüşçülərə,
Biz aldıq onları mühasirəyə.
Qovuruq onları Vətəndən geri,
Onlardan minlərlə tutmuşuq əsri.
Alətin, əfserin, saldatın haman,
Tutuban eldəki necə bir tufan.
Səfərbər etdiyi neçə dövlətdən,
Rumın, Venqriya bir də finlərdən.
Neçə korpusları keçdi biz sarı,
Qırmayın, amandı, biz yazıqları.
O azğın Hitlerin belədir işi,
İtirib, bilməyir hardadı başı.
Dadanıb Polşaya, Slovakiyaya,
İstədi soxulsun bizim Bakıya.
Heç biri düşünüb demədi - axı?!
Proletar qanı ilə yaranmış Bakı!
Qovdu ilim-ilim o yad itləri,

Qırmızı ordumuz gedir irəli.
Düşməni qaytarır Vətəndən geri,
Bütün əməkçilər əmindir buna,
Sancacaq bayrağı sovet Berlinə.
Bizim atamızdır böyük Stalin,
Şuarı, günəşi sovet elinin.

A mənim Qafqazım, Azərbaycanım,
Ax ana torpağım, doğma Şilyanı,ım,
Dinləyin salamı qızıl əsgərdən
Azərbaycan oğlu şair Səftərdən.

5.VII.1943-cü ildə yazılmışdır. Şeirin bir nüsxəsini şair Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi Mircafər Bağirova göndərmişdir

UNUTMUSAN DAHA MƏNİ, XƏLİLİM!

Oturaq uzaqdan, gəl söhbət edək.
Unutmusan daha məni, Xəlilim.
Gözləməzdim ki, mən səndən belə iş,
Unutmusan daha məni, Xəlilim.

Mən səni sanıram doğmaca qardaş,
Tuturam qəlbimdə bütün eldən baş,
İldə bircə məktub alaydım mən kaş,
Unutmusan daha məni, Xəlilim.

Çox məktub yazıram sənə, əzizim,
Neçəsin zakaznoy edirəm özüm,
Durub Vətən sarı dikəlir gözü,ım,
Unutmusan daha məni, Xəlilim.

Bir ildən artıqdı almıram cavab,
Nə könlüm dincəlir, nə göz edir xab,

Yaxşı düşün, indi belədir hesab,
Unutmusan daha məni, Xəlilim.

Güman edər idim mən sənə inan,
Unutmaz Xəlilim məni heç zaman,
Kim olar, əzizim, halıma yanan,
Kimlər anar daha məni, Xəlilim.

Beşinci ildi ki ayırıyam sizdən,
Yoxdu bir xəbərim öz ölkəmizdən,
Məyər yazmaq gəlmir heç əlinizdən?!
Salmadınız yada məni, Xəlilim.

İndi məskənimdir bu qürbət ellər,
Oylaq olub mənə xaraba çöllər,
Şair olub indi dərddli könüllər,
Dərdim dəli edir məni, Xəlilim.

Dərdim artıb indi eləyir tuğyan,
Yazıb öz halımı edirəm bəyan,
Söylə mənə görüm - necədir Şilyan?
Vermədizsə bada məni, Xəlilim.

Qəriblik qocaltdı, ağardı başım,
İyirmi səkkizə çatıbdır yaşım,
Necə oldu bilməm qohum, qardaşım.
Ana, bacı, qardaş, əmi, Xəlilim.

Tanımaq istəsən Səftərin adın,
Unudubdu məni qohumum, yadım,
Necədir Sərdərim, mənim Tavadım,
Unutmusan daha məni, Xəlilim?!

Salam söylə məndən vətən əhlinə,
Qocaya, cavana, qıza, gəlinə,

Şair Səftər qələm alıb əlinə,
Unutmusan daha məni, Xəlilim.

*24.VII.1943-cü ildə Oryolda olarkən
istəkli dostu və şagirdi olan Xəlildən
məktublarına cavab aldıqdan sonra yazmışdır*

TAVADIM

Əzəl gündən mənki səni sevmişəm,
Sən ey mənim gözəl canım, Tavadım.
Bilirsən yolunda nələr çəkmişəm,
Bəlalı sevgilim, mənim Tavadım.

Mən səni sevmişəm allar içində
Mənə xoşsan belə boyda, biçimdə,
Qalmaqallar, qeyluqallar içində,
İndi qara olub günüm, Tavadım.

Qohum, qardaş getdi, könül xar oldu,
Fələk onda bizə havadar oldu,
Mənim dastanlarım eldə çar oldu,
Mən necə danışım, dinim, Tavadım.

Aşiq oldum sənə, sevgimdə nədən,
Söyüş yazıb mənə hər dana güdən,
Ey əzizim, bu söz çıxıb dilimdən,
Qoyma zirvələrdən enim, Tavadım.

Söyüşü, qarğışı qəbul etlədim,
Şair olub gecə-gündüz söylədim,
Bir vaxt məhbus oldum dağ oldu dərdim,
Sənsən indi duam, dinim, Tavadım.

Səhsünlüdə aldım səndən nişanə,
Fikir güc etlədi, oldum divanə,
Yaxınlaşdım qoca alma satana,
Günüm belə keçdi mənim, Tavadım.

Şəhsünlüdəndən çıxdım qaranlıq gecə,
Hədəni, qorxunu almadım vecə,
O uzaq yolları yeridim gecə,

Başladı dumanım, çənim, Tavadım.

Yetişdik, əzizim, öz arzumuza,
Dualar etlədik Allahımıza,
Yazılmış qəzadan bu alnımıza,
Başına dolanım, dönüm, Tavadım.

Ayrılmışam səndən bilməm nə qədər,
Ana, bacılardan bilmirəm xəbər,
Mən Səftərəm yadigarım o, Sərdər,
Bəlkə çatdı sənə ünüm, Tavadım.

02.VI.1943-cü ildə yazılmışdır

FƏLƏK

Eylədin yaxşı məni dəhridən avara fələk,
Günümü qara edən ax ey günüm qara fələk.

Gərdisindən qalasan-belə də rəftar olurmu?!
Axır ki, gətirdin bizi canımızdan zara fələk.

Sürülür xeyli zamandı arada qanlı dava,
Binəva millətin dərdinə yox çarə fələk.

Nə ola rəhm edəsən sülh qoyula aralığa,
Gəlməyə qara duman bir də bu yollara fələk.

Ayrıyam bir neçə ildir ki, qohum, əqrəbadan,
Çəkilibdir ürəyim gör necə də dara fələk.

Açasan bir yolumu mənim doğma Şilyanıma,
Yetişəm mən də bir an, bir də yenə yara fələk.

Səftər, etlə dua sən də o haqq dərgahına,
Nə olar çata dadıma, yetirə Sərdara, fələk.

*9.VII.1943-cü ildə Qərb
cəbhəsində yazılmışdır*

MƏNİM TAĞIM

Əzəl başdan sənə salam edirəm,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.
Öyrənib yerini indi bilirəm,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Dəfələrlə məktub yazdım Vətənə,
Yoxdu cavab yazan, əzizim, mənə,
Şükür olsun o Allahı-Kərimə,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

İki məktub gəldi mənə Vətəndən,
Biri öz evimdən, biri Xəlildən,
Oxuyub halıyam hər birisindən,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Könül evim eylər elə hey kədər,
Gecələr yuxum yox səhərə qədər,
Yazıblar ki, yoxdu Paşadan xəbər,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Nə isə belədir, mənim əzizim,
Çoxdu ürəyimdə alovlu sözüm,
İndi az yazıram, biləsən özüm,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Hələlik bəs edər elə bu qədər,
Unutma, kağız yaz, mənimçün göndər,
Çırpınır qəlbimdə Abdulla, Sərdər,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Dəli könlüm yenə hey qubar eylər,
Leylisin itirmiş Məcnuna bənzər,

Hissim deyər, şair dilim nə söylər,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

KAĞIZ

Aydın olsun gözlərim: aldım anamdan bir kağız,
Könlümə fərəh verən bir qiymətli dürdür kağız.

Oxudum, ördüm, gözə sürtdüm, - dedim: «Sərdar mərhəbə»,
Gözüm üstə var yerin bir könlüm üçün pirdir kağız.

Çəkirdim intizarı, gözlərimdə neçə ildi.
Şükür olsun Allahıma necə şirindir gör kağız.

Sizdən ayrı o qədər yaş tökmüşəm mən dəmbədəm.
Yasa batıb, islanıb o, bəlkə ölübdür kağız.

Alıram ildə birin, bilməm yazan yoxdur necə?
Bilmirəm harda qalıb, Allah, mənə yetir, kağız.

Gündə yazıram evə, cavab alam hər birinə.
Dərdli könüllər bilər bu dünyada nədir kağız,

Hər yetən yazanları qılma bədəli bu çarə,
Yadigar Səftərdən bir ömür-gündür kağız.

15.VII.1943-cü ildə yazılmışdır

DURNALAR

Bölük-bölük havalarda gəzirsiniz,
Çıxmısınız seyrəngaha durnalar.
Üz tutuban hansı yerə gedirsiniz?
Ayrılırsız bizdən daha, durnalar?!

Neçə gündü bu səfərdən gəlirsiniz?
Hardan keçib, indi hardan gəlirsiniz?
Ayrılıban dost-yoldaşdan gəlirsiniz,

Hicran üzür, ömür baha, durnalar.

Yetirin naməmi Qafqaz elinə,
Salam söyləyiniz vətənə əhlinə,
Vətəndən bir xəbər gətirin mənə,
Çarəm qalıb bir Allaha, durnalar.

Neçə ildir mən düşmüşəm aralı,
Qərib eldə gülün rəngi saralı,
Sorsanız ki, sənin əslin haralı,
Bu dərddən qurtarmaz yaxa, durnalar.

Bilirəm tanırsız Azərbaycanı,
Şamaxı, Ucarı, Gəncə, Səlyanı.
Göyçay qəzasında köhnə Şilyanı,
Könlüm indi dönüb şaha, durnalar.

Deyin görüm, səfəriniz hayana?!
Şamaxıya, ya Bakıya, Səlyana.
Aparın naməmi atın Şilyana,
Çıxıbdır sevincim yoxa, durnalar.

Ayrılıb vətəndən bilmirəm nədən,
Satılıban gəldim Krıma birdən,
Nə isə xahişim belədir sizdən,
Qoymayın dərd məni yıxa, durnalar.

Sözüm çoxdu, bir kəsım yox deyəsi,
Kimim var ki, əhvalımı biləsi,
Yetişsin dadıma Allah bəndəsi,
Oduma bir leysan yağa, durnalar.

Sağ-salamat bu səfərdən dönəsiniz,
Bərbəbir vətəni gəzib görəsiniz,

Köhnə yurddan mənə xəbər verəsiniz,
Baxın bu nisgilə, aha, durnalar,

Başlayıb əjdaha bizimlə cəngi,
Yeridir döyüşə şiri, pələngi,
Toplayır gətirir fini, firəngi,
Allah üzümüzə baxa, durnalar.

Coşub qəmli könlüm - nə eyləyir xun,
Didəmdən tökülən göz yaşım ceyhun,
Bilmirəm Fərhadam, yaniki Məcnun?!
Dönüb yalvarıram dağa, durnalar.

Gah yaman kövrəlir, gah ağlayıram,
Gah olur ki, keçən günüm sayıram,
Vidadidən artıq indi şairəm,
Bənzər qatarımız oxa, durnalar,

Bir baş çəkin mən qərribin halına,
Dastan ilə namə, durnam telinə,
Şairi Səftərdən Qafqaz elinə,
Yetirin Vətənə dua, durnalar.

SALAM

Salam sizə məndən, ey əhli vətən!
Bir neçə ildir ki ayırıyam sizdən.
Qəbul eyləyiniz salamlarımı,
Böyükdən kiçiyə birbəbir hamı.
Bilin sizinkiyəm, öz övladınız,
Dilimdə əzbərdi daim adınız,
Unutmaram sizi qalsam neçə il,
Qırmızı orduda elə müttəsil.
Salam söyləyirəm sizlərə haman,
Qırmızı cəbhədə olduğum zaman.
Qırmızı əsgərəm indi cəbhədə,
Zəfərlər verirəm düşməyə gündə.

Döyüş meydanında deyiləm yalqız,

Neçə milyon oğlan, neçə milyon qız.
Girişirik hər bə neçə pəhləvan,
Alırıq düşməndən qanımıza qan.
Havada təyyarə eyəyir çövlan,
Şığayır düşməne necə ki tər lan.
Buraxır bombanı qanlı düşmana,
Göy üzü bənzəyir qırmızı qana.
Bir yandan bombanın alovlu səsi,
Bir yandan topların qızıl gülləsi.
Qarışır bir yerə elə bir zaman,
Qopubdur qiyamət elə bil haman.
Sovet ölkəsinin döyüşçüləri,
Qaytarır vətəndən azğın itləri.
Salam sizə məndən, ey əhli vətən!
Xahişim belədir, deməli, sizdən,
Salam göndərirəm sizə könüldən,
Bu coşan ürəkdən, söyləyən dildən.
Yazan qələmimdən, mürəkkəbimdən,
Mənə məskən olan bu qürbət eldən.
Salam söyləyirəm hər bir ağızdan,
Sizinlə görüşə gedən kağızdan.
Yetirin salamımı vətən əhlinə,
Qocaya, cavana, qıza gəlinə.
Bütün məktəbliyə, müəllimlərə,
Kolxozda çalışan hər işçilərə.
Oxuyun salamımı o bizim eldə,
Qoyun əzbər olsun hər bir könüldə.
Oluna dillərdə salamım əzbər,
Qoy eşitsin anam, həm də ki Sərdər,
Bilsinlər onlar da - mən salamatam,
İki ildir onlardan kağız almıram.
Salam sizə məndən, ey əhli Vətən,
Bir neçə ildir ki ayırıyam sizdən.
Eşidin salamın qızıl əsgərin,

Köhnə vətənliniz şair Səftərin.

A MƏKTUB

Yazıban mən səni salıram yola,
Gedib yetişəsən yurda, a məktub.
Yetir salamımı elə, mahala,
Xəbər ver, nələr var burda, a məktub.

Get bizim Qafqaza, Azərbaycanca,
Salam söylə məndən əhli Şilyana,
Tanıyıb bilənə, əhval sorana,
Həm qohum, həm də ki yada, a məktub.

Nə zamandı mən düşmüşəm aralı,
Qəriblikdə gülü-rəngim saralı,
Mən ovçuyam itirmişəm maralı,
Bəlkə də qalıbdı torda, a məktub.

Vətəndən çıxdığım indi beş ildir,
Bu necə vilayət, bu necə eldir,
Bu neçə zamandır, bu neçə gündür,
Yada düşür dost da, yar da, a məktub.

Salam söylə məndən qoca anama,
Yaxşı olan qismət olmaz yamana.
Salam söylə Sərdar, Tavad, Sonama,
Hardadır o günlər, harda, a məktub.

Qoca bir şairəm - adımdı Səftər,
Məni Məcnun edib bu qəmli sözlər,
Könül qubar edib Sərdəri gözlər,
Qoyma məni daha darda, a məktub

13.VII.1943-cü ildə yazılmışdır.

GƏLMƏDİ

Cavan ikən düşdüm çöldən çöllərə,
Getdi cavanlığım yenə gəlmədi.
Satıldım əllərdən düşdüm əllərə,
Mən axtaran bir zamana gəlmədi.

Tərk etdim Vətəni, çıxdım bir zaman,
Düşdüm çöldən-çölə elə beygüman,
Axtardım Vətəndən tapam bir nişan,
Dəli könül bir divana gəlmədi.

Keçirdim dövrəni qərrib ellərdə,
Dastanlarım əzbər oldu dillərdə,
Kımda, Rusyada, elə hər yerdə,
Vətənimdən bir nişana gəlmədi.

Ayrılalı vətənimdən, elimdən,
Qürbət eldə nələr keçdi könlümdən,
Mən şairəm – biləsiz, dərd əlindən,
Haray çəkdim bir dərmana gəlmədi.

Neçə namə yazdım, gəlmədi cavab,
Könül necə etsin dəxi buna tab,
Bilmirəm nə işdi, bu necə hesab?!
Nə bir namə, nə nişanə gəlmədi.

Gündə məktub yazıb göndərdim elə,
Qəmli könlüm daşıb nə döndü selə,
Gözlədim Vətəndən bir namə gələ,
Əridim, taqətim cana gəlmədi.

Bir neçə külfətim qalıbdı başsız,
Qalıbdı çörəksiz, həm də ki aşsız,
Anam oğul deyə, bacı qardaşsız,

Dərdi elə artdı sana gəlmədi.

Ayrı düşdüm Vətənimdən, yurdumdan,
Uzaqlaşdım qoşunumdan, ordumdan,
Şairi Səftərə öz Sərdarından,
Pis günlərim heç bir sana gəlmədi.

*5.VIII.1943-cü ildə Kursk vilayəti
Zolotuxinski rayonu «Step»xutorunda
yazılmışdır*

ANA

Salam sənə məndən, mehriban ana!
Xeyli zamanlardı həsrətəm sana.

Görmürəm bir neçə ildir ki səni,
Qocaldıb biləsən, dərdir ha məni.

Dərdini çəkməkdən ağarıb başım,
Sərasər tökülür elə göz yaşım.

Yoxdu bir xəbərim - heç ana səndən,
Beşinci ildir ki, bilmirəm nədən.

Ayrılalı səndən, ana, nə zaman,
Həsrətin çəkirəm biləsən haman.

Nə deyək, yazılmış qəzadır belə,
Səbrdən başqa şey nə gəlir ələ.

Anacan, lazımdır səbr etmək.
Yəqin, belə qalmaz, bir düzələcək,

Böyütmüsən bizi zəhmət çəkərək.

Bir şəfa görəndən yenə qaldım tək.

Salam sənə məndən mehriban ana,
Həsrətəm biləsən elə mənə sana.

Həsrətin qaynayır hər zaman məndə,
Dərdini çəkirəm elə bədəndə.

Nə qədər yazıram sizə namələr,
Gözləyirəm sizdən bir cavab gələr.

Yoxdu elə bir şey - gəlməyir cavab,
Nə könül dincəlir, nə göz edir xab.

Gözüm qalıb yolda, ana, biləsən,
Mənə öz halından xəbər verəsən.

Ana, salam söylə bacılarıma,
Fatmaya, Tavada, həm Sərdarıma.

Yetir salamımı mənim kimim var,
Bilsinlər ki, sağam bütün qonşular.

Bu salamı qəbul etsinlər məndən.
Öz övladınızdan, adı Səftərdən.

*17.VIII.1943-cü ildə Vətəndən,
əzizlərindən kağız almadığına
görə yazılmışdır*

**BƏKİR BƏŞİR OĞLU VƏ CƏBRAYİL
DOLUXAN OĞLUNUN ÖLÜMÜNƏ HEYFSLƏNMƏ**

Yatmışdım yuxuda gördüm vətəni,
Nədənsə titrəmə tutdu bədəni.

Ayılıban durdum bir dəm yuxudan,

«Vətəndən kağız var» - deyə qışqıran.

Bir nəfər yoldaşın səsin eşitdim,
Alıb kağızları bir-bəbir öpdüm.

Doğrudur, vətəndən gəlmişdi kağız,
Mənimlə söhbətə başladı cansız.

Dedi: «Nə yatmısan, qəflətdən ayıl,
Ölüb Bəkir dayın, əmin Cəbrayıl».

Oxudum bunları nə isə qandım,
Bilərsən hirsimdən alışdım-yandım.

Artıq bilirəm ki, yox daha onlar,
İki söz ustası, o iki dülqar.

Gedibdi dövrənim, gedibdi dəməim,
Ölüb qoca dayım, ölübdü əməim.

Yox olub gedibdi iki sənətkar,
Mahir söz sərrafı, iki bənnalar.

Qalıbdı onların yeri çoxdan boş.
İstəyənlər gözlərdən qoy tökülsün yaş.

Lazımdır onların qədrini bilmək,
Hər zaman onları dildə söyləmək.

Ey mənim ustadım, qocaman əmi,
Bilərsən yandırır ölümün məni.

Bilərsən istərdim səni nə qədər,
Ey övlad qocası, ey böyük əjdər.

Bil ki çıxarmaram səni yadımdan,

Göy odlar çıxsın da mənim canımdan.

Qocaman əmimsən, həmi ustadım,
Kim olar başçısı bizim övladın.

Yat! Əmi, rahat yat qara torpaqda,
Unutmaram səni mən heç bir an da.

Qoşaram adına bir neçə dastan,
Gələcək tarixə səni tanıdan.

Onlar da oxuyub anarlar səni,
Tarix nişanəsi, böyük dədəni.

Ey əmi, dilimdə olarsan əzbər.
Mən şair oğlunam, mən şair Səftər.

*25.VIII.1943-cü ildə dayısı Bəkir və əmisi
Cəbrayılın ölümündən iki il keçəndən
xəbər verildikdən sonra Kursk vilayətinin
Voropayev kəndində yazılmışdır*

DNEPR

Gəlibən yetişdik sahillərinə,
Keçirik üstündən qoca Dneprin.
Başlayıb Volqadan, keçmişik Donu,
Keçmişik Şos çayı, həmi Desnanı.
İndi də çatmışıq Dnepr sənə,
Köhnə dostlarını gəlib üstünə.
Qonaq gəlib sənə əziz dostların,
Sovet döyüşçüsü, öz tanışların.
Yığılıb gəliblər səni görməyə,
Bu azad ölkədən xəbər verməyə.
Sevinclə qarşılar bizi duyğular,

Azadə səs ilə mahnı oxuyar.

Nəki var söyləyir bizə dalğalar,
Bir zaman qalmışdı burda azğınlar.
Şikayət edirlər onlardan bizə,
Mahnı deyə-deyə başlayır sözə.
Deyir: «Qulaq asın, ey əzizlərim,
Sovet döyüşçüsü qara nərlərim».
Doğrudur sözlərim, deyildir yalan,
Kim idi millətin qaydına qalan.
Neçəsin öldürüb, neçəsin asıb,
Neçəsin diricə bu çaya atıb,
Çox zülm eylədi bizə heyvanlar,
Qalmadı bəlkə də körpə - çağalar.
Dalğalar söyləyir, Dnepr axır,
Ləpələr sahildən, sahilə qalxır,
Guya ki, sevinir qoca dalğalar,
Zülmədən qurtarmış, yəqin ki, onlar.
Qurtardıq söhbəti keçdik o taya,
Quruldu körpülər o enli çaya.
Meydan igidləri, meydan ərləri,
Sovet ölkəsinin döyüşçüləri.
Yeriyir irəli, hey yorulmadan,
Doğma vətən üçün keçirlər candan.
İt kimi çəkilib geri düşmənlər,
Nemes paltarında o partizanlar.
Kəsir dəmiryolun, sökür zavodu,
Yandırır boyepripas, həm də anbarı.
Daxildə düşməyə verilir zəfər,
Partizan dəstəsi neçə min nəfər,
Çalışır vətənin azadlığına.
Başladıq Volqadan, keçdik Kubana,
Şimali Qafqazdan, Rostovla Dona.

Kırımı, Donbası, Zəparojeni,
Bryansk, Oryolu, Xarkovu, Sumı.
Dnepr, Poltava, həmi Tulanı.

Sözlərim dürüstür, yoxdur yalanı.
O mürdar itlərdən eylədi azad,
Bilmərik yorulmaq nədi ki bir zad.
Dedik: «Salamat qal, qoca Dnepr,
Qırmızı ordumuz arxadan gəlir.
Onlara yol göstər, körpü ver keçsin,
Əzilən millətin halına yetsin.
Sarsılmaz qüvvəmiz çaydan, dənizdən,
Qovuruq itləri vətənimizdən.
Bizimkidir indi biləsiz hər yer,
Bizimkidir daha Desna, Dnepr».
Oynayır silahlar, dayanmır qanlar,
Quduran itlərsə ölüb qırılar.
İndi o itlərin tamamıdır qırxı,
Batıbdı taleyin çevrilib çarxı.
Atalar məsəli: «Böyük xalqlar da,
Qırılar qırğında, qalar torpaqda».
Qoy indi tanısin bizi hər mahal,
Vermirik düşməyə döyüşdə macal.
Qoy tanısin düşmən bizi kimlərik,
Doğmaca vətənin döyüşçüsüyük.
Biz sovet mülkünün gözetçiləri,
Qoy marıq vətənə yad köpəkləri.
Düşsə bağımıza düşmən ayağı,
Bax belə kəsilər burnu, qulağı.
Azıban itirər gəlidiyi yolun,
Kəsdilər meydanda başın, həm qolun.
Biz hamımız birik, bir vətəndaşlıq,
Birdir fikirmiz, məqsədimiz bir,
Bizim vətənimiz sovet elidir.

Atamızdır bizim böyük Stalin,
Şuası, günəşi sovet elinin.
İndiki səhnəni düşünür qəlbim,
Yazır tarix üçün şair qələmim.

Oxuyar tarixdə yeni nəsillər,
İndiki əsrdən belə səhifələr.
Qırmızı cəbhədə şanlı bir əsgər,
Azərbaycanlıyam mən şair Səftər.

*25. VIII. 1943-cü ildə Sovet-German müharibəsində
əvvəl Sovet hökumətinin əlində olub istifadə etdiyi
böyük Dnepr çayı düşmən hücumu zamanı sovetin
əlindən çıxaraq almanların əlinə keçir. Sonra sovet
gücünü toplayaraq yenidən hücumu keçir. Hücum
edənlərin sırasında Səftər Həsənzadə də olub. Dnepr
çayına çatarkən bu şeiri Kursk vilayətindəki Voropayev
kəndində yazmışdır*

NƏSİHƏT

Nəsihət edirəm, oğul, mən sənə,
Fikir ver dərindən şair dədənə.

Deyil ki sözlərim biləsən hədə,
Mənim Vahidarım, ey oğul Sərdər,

Gəzmə küçələrdə səfil, sərgəndar.
Eyləmə oğurluq, oynama qumar,

Eyləmə xəyanət, haramzadəlik.
Adam ol, adamla gəz, etmə gedəlik.

Ağır dur, ağır otur, danışma hədyan,
Qoy desin «mərhəbə» səni tanıyan.

Hörmətin çox olar xalq arasında,
Oğlum, səni sevər qohumda, yadda.

Eşit sözlərimi demə, əfsanə,
Yaxşı ol, yaxşılıq getməz yamana.

Nanəcim olsan sən heç cür yaramaz,
Nə xeyrə, nə şərə kimsə çağırmaz.

Səy et dərs, kitaba, qalma elimdən,
Anla gələcəyi, tarixi öyrən.

Uyma dövlət, mala, etmə cavanlıq,
Elmli olarsan - yeyərsən artıq.

Bil ki, elm insançün dövlətdi, maldı,
İpəkdi dəyərli, həm də ki şaldı.

Elmin olsa əgər barı cahanda,
Nağdıca puldu o hər bir zamanda.

Eşit sözlərimi, saxla yadında,
Çox çalışmaq lazım elm yolunda.

Bu yolda çalışdım, ey oğul, mən də,
Bolluca bir çörək tapdım elmdə.

Elmlə qazanmaq olar dünyada,
Həm dəki yetişmək olar murada.

Ey mənim, vahidim, dinlə atanı,
Bəşər üçün çalış, bəzə dünyanı.

Xainlik eləmə, oğul, bir kəsə,
Hər kəs səni deyib, qapına gəlsə.

Qaytarma qapıdan geri heç zaman,

Qoy səni tanısın hər oba, hər yan.

Atanın borcudur nəsihət verə,
Öyrədə övladı - həm yol göstərə.

İndi özün anla, ey oğul, düşün.
Elmlə ələ gələr dünya büsbütün.

Nəsihət edirəm, oğul, mən sənə,
Fikir ver dərindən şair dədənə.

Bəs edər, zənnimcə, oğul, bu qədər,
Sənə nəsihətçi öz atan Səftər.

*1944-cü ildə Belorusiyanın Qomel
vilayətindəki İkinci Zyabrovka
kəndində yazılmışdır*

XƏBƏR VER

Başına mən dönüm sahibi Şilyan,
Doğmaca vətəndən, eldən xəbər ver.
Nə namə yazan var, nə bir hal soran,
Dağlardan xəbər ver, çöldən xəbər ver.

Ayrıyam vətəndən bir xeyli zaman,
Düşüb çöldən-çölə mən oldum girman.
İndi məkanımız bu düz, biyaban,
Doğma ləhçə, doğma dildən xəbər ver.

Xəbər ver, könlümü eylə bir halı,
Söylə görüm neçə Şilyan mahalı.
And verirəm sənə böyük Allahı,
Sevgi dolu bir könüldən xəbər ver.

Qınıyır-qınasın qoyun el məni,
Qəmli sözlər şair edib sinəmi,
Arzularam bacıları, həmdəmi,

O vətəndən gələn teldən xəbər ver.

Ərz edirəm sizə sahibi Şilyan,
Yazıban sirrimi edirəm bəyan,
Məgər tapırmayır bir namə yazan,
Çiçəkdən xəbər ver, güldən xəbər ver.

Nə yaxşıdır məlul könülüm şad etsən,
Hal əhlisən könüldən xəbər bilsən,
Gözləyirəm mənə namə göndərsən,
Həm əhvaldan, həmi haldan xəbər ver.

Yamanca dərddiyəm, belədir halım,
Nə müddətdir mən vətəndən çıxalı,ım,
Adım Səftər Azərbaycan mahalım,
Həsərtiyəm, barı eldən xəbər ver.

*4.XI.1944-cü ildə Belorusiyanın
Qomel vilayətindəki Zyabrovka
kəndində yazılmışdır*

KARPAT DAĞLARI

Yay fəsli idi - bir axşamın çağında,
Gəzirdim Karpatın o dağlarında.
Gəlib keçir idi önümdən həyat,
Mənimlə üzbəüz durur kainat.
Baxıram Karpatdan səhralara mən,
Yaylım atəşləri gəlir cəbhədən.
Baxıram cəbhəyə, baxıram hərbə,
Baxıram qorxağa, baxıram mərdə.
Bu mərdlər dəstəsi, qırmızı ordu,
Amansız düşməni vətəndən qovdu.
Qaytarıb Volqadan, keçirdi Donu,
Keçirdi Farş çayı, həmi Desnanı.

Çaldı zərbəsini qanlı düşməne,
Stalin eşqinə, vətən eşqinə.

Stalinqrada endirdi zərbə,
Düşmənlər qaçaraq qayıtdı Qərbə.
Kurskla Uralda quruldu tələ,
Düşdü ağzınlara böyük vəlvələ.
Soyulub çıxdılar tamam dəridən,
İt kimi qorxdular mühasirədən.
Qaçıb ilim-ilim itdi düşmənlər,
Gəlibən Karpatdan keçdi düşmənlər.
Düşməni gətirmədi qarşımızda tab,
Qoy bütün ölkələr götürsün hesab.
Dayanıb ruslarla durdular üzə,
Axırını gücünü göstərə bizə.
Bizim döyüşçülər geri durdular,
Onlara arxadan tələ qurdular.
Köpək dəstələri düşdü tələyə,
Alındı hamısı mühasirəyə.
Vurdular üst-üstə neçə zərbələr,
Ordumuz düşməni yerə qər qədər.
Ad olsun aləmdə qızıl ordumuz,
Bu dərdi-bələdan çıxsin yurdumuz.
Bu böyük xalqımız əmindir buna,
Biz qalib gəlmişik, qalibik yenə.
Çünki ustamız böyük Stalin,
Bu mərdlər ölkəsi sovet elinin.
Poladdır qüvvəmiz əyilməz, sınımaz,
Əməkçi bayrağı heç məğlub olmaz.
Bu böyük vətənin mərdanə hərbi,
Tutacaq tarixdə ən əsas yeri.
Qoy yazılsın bir - bir bu qanlı illər,
Oxusun tarixdə yeni nəsillər.
Yazılsın tarixdə yeni səhifə,

Bu bizim eradan qanlı səhifə.
Yazmışam əvvəldən, yazıram yenə,
Sancarıq bayrağı biz o, Berlinə.

Qüvvəmiz artıqdır çaydan, dənizdən,
Qorxur həddən artıq german da bizdən.
İstəyirlər etsin bizim ilə «mir».
Biz cavab veririk daha «mir» nədir?
Qaynayıbdır qazan, görürsən daşır,
Vətən igidləri kükrəyir, coşur.
Alına zalımdan böyük intiqam,
Bir qana lazımdır eyləyək min qan.
Ürəklər çırpınıb eyləyir kədər,
Azərbaycanlıyam mən şair Səftər.
Doğma vətənimdir can Azərbaycan,
Ana torpağımdır Yuxarı Şilyan.

*1944-cü ildə sovet qoşunlarının
Polşadan keçib Karpat dağlarını
tutmaları münasibətilə yazılmışdır*

GƏLMƏDİ

(gəraylılar)

Qadir Allah gözləyirəm,
Evdən bir cavab gəlmədi.
Yazdım gündə neçə kağız,
Gəlmədi, cavab gəlmədi.

İki ildi hey yazıram,
Gah da hirsənib pozuram,
Görürsən yolum azıram,
Gəlmədi, cavab gəlmədi.

Dərdli könül tüğyan eylər,
«Vətən» deyə-deyə söylər,
Elə uzun bir yol eylər,
Eldən bir cavab gəlmədi.

Məskənimdi qərib ellər,
Bu dərəli, düzlü çöllər,
Nə gedir zəhmətim hədə,
Nədən bir cavab gəlmədi?!

Həmişə yoldadı gözü,
Belədir baharım, yazım,
Heç eşidilmir avazım,
Nədən bir cavab gəlmədi?!

Yazıram-almıram cavab,
Nə dincəlib, edirəm xab,
Mən bilmirəm - necə hesab,
Nədən bir cavab gəlmədi?!

Ayrı düşmüşəm elimdən,
Süsənimdən sünbülümdən,
Mənim o Qafqaz elimdən,
Nədən bir cavab gəlmədi?!

Belədir əhvalım-halım,
Yoxdur bir əhval soranım,
Gözləyirəm cavab alım,
Nədən bir cavab gəlmədi?!

Könül nə eyləyir tüğyan,
Həmişə əhvalım bəyan,
Yoxdu kağıza qol qoyan,
Nədən bir cavab gəlmədi?!

Vətənim Qafqaz ölkəsi,
Yanağında gül bitəsi,
Nə gedəsi, nə gələsi,

Nədən bir cavab gəlmədi?!

Şairi Səftərdi adım,
Fələk yetirsən muradım,
Hanı Sərdarım, Tavadım?!
Nədən bir cavab gəlmədi?!

QOCALIQ

Getdi cavanlığım, gəldi qocalıq,
Nə lazımdır daha sadəlik, ağılıq.
Gah olur xəstəlik, gah olur sağlıq,
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Keçirdim dövrəni səfil-sərgəndər,
Bir daxma qaraldıb etmədim güzar,
Ayrıldım vərəndən diyarbadıyar,
Bu qürbətdə tapdı məni qocalıq.

Cavanlıqda oldum qərib ellərdə,
Car oldu sözlərim elə dillərdə,
Vecsiz keçirdiyim belə günlərdə,
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Ey əzizlər, yalan yoxdu sözümdə,
Vətənin həsrəti qaynar gözümdə,
Tamam ağdı çıxan tüklər üzümdə,
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Töküldü dişlərim, ağardı başım,
İyrimi səkkizmi, ya otuz yaşım,
Yoxdu tayım, tuşum, nə bir yoldaşım,
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Qəribəm qalmışam rus ölkəsində,
Qışda qazmalarda, yay meşəsində,
Gündüzü günündə, həm gecəsində,

Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Qocalmışam indi, deyiləm cavan,
Şair olub gündə yazıram dastan,
Azərbaycanlıyam - vətənim Şilyan.
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Qalıb tifiillərim bir neçə nəfər,
Eşidib halların, tutmuram xəbər,
Abdulum, Əjdərim, Musayım, Sərdər.
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

Dolanıb dövrəni, gəldim bu tinə,
Qəriblik qocaldıb dolmuşam sinə,
Səftər deyər Qafqaz ölkəsinə,
Hardan gəlib tapdı məni qocalıq.

NECƏDİR

Səndən xəbər alım, a cansız kağız,
Söylə mənə o vətənim necədir?!
Düşüb diyar-diyar qalmışam yalğız,
O çəmənim, o gülşənim necədir?!

Çaylar şırıldayıb, axar ırmaqlar,
O güllü səhralar, düzlər, torpaqlar,
Bahar fəsli qərənfillər, yarpaqlar,
Dağlarda dumanım, çənim necədir?!

Necə keçir indi bahar, yazları,
Necədir ördəyi, qusu, qazları,
Məclislərdə tar, kamanı, sazları,
Eşidim görüm ki günüm necədir?!

Ayrıyam vətəndən - yoxdu xəbərim,
Gəlir düşür yada çoxlu dərdlərim,

Abdulum, Əjdərim, Musam, Sərdərim,
Görsünlər taleyim mənim necədir?!

Bahar çağrı el gedərmə yaylağa,
Yığışırımı yenə yaşıl dağlara,
Bağçaya, bostana bülbül bağlara,
Görüm nədi qibləm, yönüm necədir?!

Ayrı düşdüm torpağımdan, elimdən,
Uzaqlaşdım doğma yurd, vətənimdən,
Şairi Səftərə öz Sərdərindən,
Gəlmədi bir namə, görüm, necədir?!

ANAMA CAVAB

Uçar bülbül, ana, qayıdar dağa,
Ağlayıban yaş axıtmaq nə üçün?!
Çox analar həsrət qalıb oğluna,
Bəs şəkərə zəhər qatmaq nə üçün?!

İnşallah qurtarar, ana, davamız,
Bulud köçər, təzələnər havamız,
Pis günlərdən həm qurtarar canımız,
Yalan deyib, yaxa yırtmaq nə üçün?!

Nə üçün ağlayaq, ay ana, indi,
Bütün mahal üçün bu qara gündü,
Göstər mənə hansı ürək бүtündü,
Dərdi-səri ucuz tutmaq nə üçün?!

Gedər dövlət, nişan qalmaz Allahdan,
Nə deyim Vəlidən, Vəli Yüllahdan,
Şərikə bir gündür gəlib Allahdan,
Hədən yerə ömrü satmaq nə üçün?!

Ağlama, anacan, nə etmə qübar,

Tezliklə bu dava bir gün qurtarar.
Hakimlər hakimi cəlil - cəlbaz,
Gümanlılara başı qatmaq nə üçün?!

MƏDƏT

Bir kəs ki tərk edib çıxar vətəni,
Əgər ki olmasa bir yandan mədət.
Yox ola dövləti, bitkisi, dəniz,
Gəlməsə bu qoca cahandan mədət,

Tərk etmişəm Azərbaycan suyunu,
Çox çağırdım, eşitmədin hayımı,
Qurdlar, quşlar tələf edər qoyunu,
Əgər ki olmaya çobandan mədət.

Nədənsə saralıb bənd ilə bəniz,
Düşünür hər zaman gecəyi - gündüz,
Tamamən quruya bənzəyər dəniz,
Dəyməsə yağışdan, ya çaydan mədət.

Dağılıban gedər dövlət, xanası,
Əldən axar tamam yurdu, binası,
Çətinlikdə qalsa külfət, anası,
Yetişə üstünə hər yandan mədət.

Azarlayıb kişi olanda naxoş,
Lazım deyil ona nə əppək, nə aş,
Götürüb həşpəşin məzara birbaş,
Xəstəyə olmasa loğmandan mədət.

Ey əzizlər, sanmayın ki cailəm,
Qafqazlıyam vətənimə mailəm,
Səftər deyər necə olar ailəm,

Ya könüldən mədət, ya candan mədət.

BACOĞLU

O əziz məktubun yetişdi mənə,
Oxudum, şad oldum, sağ ol, bacoğlu,
Məktubundan öpdüm mən dönə-dönə,
Sən ucal həmişə, dağ ol, bacoğlu!

Gözəl sözlərini aldım oxudum,
Bütün məzmunundan xəbərdar oldum,
Dərdlənilib əlimə qələmi aldım,
Sən həmişə baxtı ağ ol, bacoğlu!

Krım eli olub mənim məkanım,
Qərblilik qocaldıb bu cavan canım,
Hardadı bilmirəm Azərbaycanım,
Bir bahar çiçəkli bağ ol, bacoğlu!

O eli-obanı bir daha görsəm,
Qohum, qardaşların əhvalın bilsəm,
Vətən torpağında can verib olsəm,
Sən də bu dünyada haqq ol, bacoğlu!

Bu qoca dayının belədir işi,
Tökülüb qalmayıb ağzında dişi,
Rəhm eyləsə mənə yaradan kişi,
Həmişə həyatı çağ ol, bacoğlu!

Vətənsiz olanlar dövləti neylər,
Mənə muştəq olmuş bu qərib ellər,
Açıb dəftərini dayınız Səftər,
Sağ ol mənim balam, sağ ol, bacoğlu!

Əzəldən bəlalı bu qərib başım,
Qürbətdən atdılar qürbətə daşım,
Baxaram, görünməz qohum-qardaşım,

Görünmür bir cavan, ahıl, bacoğlu!

A KÜR QIRAĞI

Min doqquz yüz otuz iki sənədə,
Mən də düşdüm sənə, a Kür qırağı!
Ən gənc çağlarımdan qulluq etlədim,
Qulluq edəm yenə, a Kür qırağı!

Mərkəz olub sənə balaca Zərdab,
Səndən ayrılanlar gətirəmi tab?
Dillərin əzbəri can Abdulgülab,
Söykənibdir sənə, a Kür qırağı!

Cənnəti rizvansan, kövsər-bulağı,
Hər kəs sənə gəzib, olubdur halı,
Neyləyir dünyada dövləti, malı,
Şam tut ömrə-günə, a Kür qırağı!

Baqqı çeşmələrin yada düşür, ax,
Gəzdim sahilini araqlaaraq,
Qırxıncı sənə də səndən çıxaraq,
Düşmüşəm bax belə günə, a Kür qırağı!

Səfalı yerlərin behiştə bənzər,
Yetişər gözəllər, sinəndə gəzər,
Nə deyim, olmusan dillərdə əzbər,
Vurulmuşam sənə, a Kür qırağı!

Dastanlar deyərlər səni görənlər,
Ayrılib çıxanlar, billah vərəmlər,
Bir zaman Səftər də eylədi nəzər,
Könlümə sevinc ver, a Kür qırağı!

А! КУР КД'РАЗД)

Монгол улсын тусгаар тогтнолын
Монгол Зүүнэлдний Ал - Күр Хааша.
Энгийн. Хүснэгт дүгнэлт л бодом.
гэрэл хийгдсэн ал - Күр гэрэл.

Mosses also from balance Lindley,
some from arborescent galls from the P.
dellorum. From Gan Adh. R. Gylab
sermibidii from A-Hy 2000.

Gmmt. vilbansan kokson työlä.
 on kasvando gml. siveä. hait
 naita dypada dervot, male,
 hämme kometadit a. Kyr. grass.

bagi Cermasolin jika dypur aze,
goldim salubini arax - ba arax.
Gorango smato sondon Cmaxax,
goldim bu dijara a - Kyr Krazu

Montes Seirinin daki coxduy
Savra gongorom oxuyusa

class bild: marim sirrimi samet
acderok tyrmaden aurtardi samet
tozdon qulluga gondardi samet
varidi dustlardin belo tavridom.

Saksyahdun aldim sondon nigan
 qilin qilin mama aldim diwana
 jaxinladun qaja hijra sahaya
 jardi sondon mama nigan aladun

onag etiam qosa hujus satano
oritur ostendim hujus plane
ego recedim omni qosa obapre
qynde garmyssa monim tavaden?

Det o'zgul man g'zjanle bodirsm.
gosalmasam daka korden gerjam
bela iso mon coxten myzdarjam.
hajra elot nizam verdi tavaden

Tapşırık at verdi Allah'a mami
 gizo-gizo zolub tapmışam sonu
 arlarda galmışam kecon gegami
 gışım ilis gıştım sonu kışadık

Sto 40. trancion
de la ciudad de
San Juan, Pinar
del Rio, en el
año de 1880.

1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323
 2324
 2325
 2326
 2327
 2328
 2329
 2330
 2331
 2332
 2333
 2334
 2335
 2336
 2337
 2338
 2339
 2340
 2341
 2342
 2343
 2344
 2345
 2346
 2347
 2348
 2349
 2350
 2351
 2352
 2353
 2354
 2355
 2356
 2357
 2358
 2359
 2360
 2361
 2362
 2363
 2364
 2365
 2366
 2367
 2368
 2369
 2370
 2371
 2372
 2373
 2374
 2375
 2376
 2377
 2378
 2379
 2380
 2381
 2382
 2383
 2384
 2385
 2386
 2387
 2388
 2389
 2390
 2391
 2392
 2393
 2394
 2395
 2396
 2397
 2398
 2399
 2400
 2401

GAZAL

ja ilah manim al dardima dardima manim.
 qalabto bolva manim dardim eke qe nobisom.
 qalabom man azara bu colliq tok tonka
 qalabom carat falon bolu djo panaka
 ini idi; syngin ja ilah ganes dake
 qalabon bu mellelin sapin kim alah hegi bu
 mellel mozin xaly bu torgi; gar nee min -
 kinele dir alah gondolin lep syngin.
 qalabto nee qorq bolu dardim myuynad
 no yem dake geller gure torax yoy yonds.
 qalan fox imadana bu bejaler xolom nee
 qe mizer ding atura bu mellel; bir al gis

öyü yem parçanın lüt'n dnyic barlos
 bishab me müllet bar lue dnyic bar me
 nore maderik; gışk bi insana el gul a
 noreman bir salan porçyins hokim
 norey gan tonyur notorin man biiman
 ad der öyü yem bi-iki alcar der
 fa dalya gal der noreman bir hay jaluna
 for ad bar dnyin gan mülletin dnyin
 non parçam, garom, sons geyon dnyin
 Satar

1943 ildə, German ilə cəbhə aralarında
həmin miqasda bir qayda
estəkli...

ДИА

Salam smpo mndun mahriban ana!
 Tgbl Tamaranlar karam smpo sana,
 garmaym bir nece dardı, seni
 goralib bilsem dindir ha mmi
 dardı cıkmam azarib başım.
 Sıvırı tıngıyıc dırs palem.
 İcedu bir tekim he ala sındır
 başıg dırdı tıngıyıc, seni
 az dırdı sındır, ne zıvır
 karam cıkmam bilsem hanan
 ne dırdı kılbelib pırdan bels
 karam başıgı, ha gırdı ala
 anazıg larımbı sibi cıvırcı
 pırdı bels garmay bir cıvırcı
 başıgımbı bız karam cıvırcı
 bir sibi karam pırdı cıvırcı
 salanı smpo mndun mahriban ana!

[illegible]

unutmusan daha mənə
xəlilim.

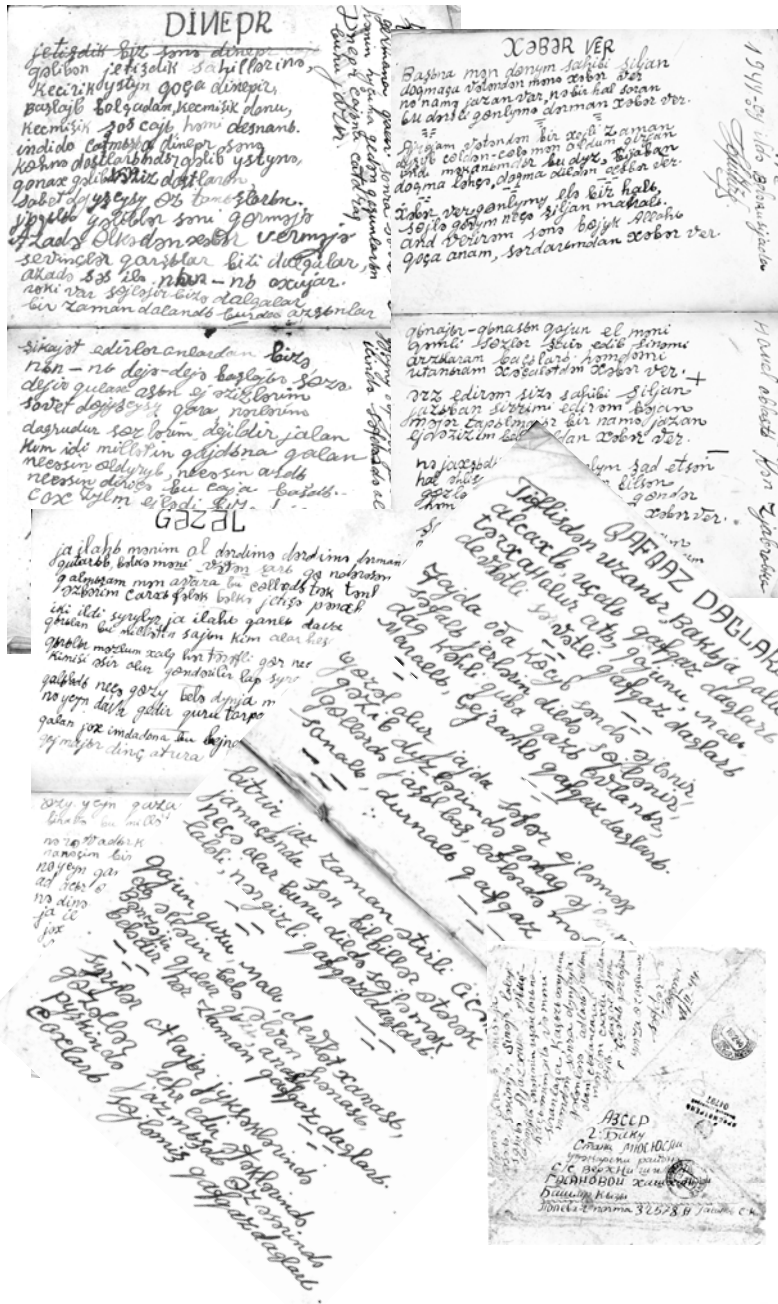
[illegible]

Bir ildan artıqda alman
no qonun da

[illegible]

1. *... orang yang ...*
 2. *... orang yang ...*
 3. *... orang yang ...*
 4. *... orang yang ...*
 5. *... orang yang ...*
 6. *... orang yang ...*
 7. *... orang yang ...*
 8. *... orang yang ...*
 9. *... orang yang ...*
 10. *... orang yang ...*
 11. *... orang yang ...*
 12. *... orang yang ...*
 13. *... orang yang ...*
 14. *... orang yang ...*
 15. *... orang yang ...*
 16. *... orang yang ...*
 17. *... orang yang ...*
 18. *... orang yang ...*
 19. *... orang yang ...*
 20. *... orang yang ...*
 21. *... orang yang ...*
 22. *... orang yang ...*
 23. *... orang yang ...*
 24. *... orang yang ...*
 25. *... orang yang ...*
 26. *... orang yang ...*
 27. *... orang yang ...*
 28. *... orang yang ...*
 29. *... orang yang ...*
 30. *... orang yang ...*
 31. *... orang yang ...*
 32. *... orang yang ...*
 33. *... orang yang ...*
 34. *... orang yang ...*
 35. *... orang yang ...*
 36. *... orang yang ...*
 37. *... orang yang ...*
 38. *... orang yang ...*
 39. *... orang yang ...*
 40. *... orang yang ...*
 41. *... orang yang ...*
 42. *... orang yang ...*
 43. *... orang yang ...*
 44. *... orang yang ...*
 45. *... orang yang ...*
 46. *... orang yang ...*
 47. *... orang yang ...*
 48. *... orang yang ...*
 49. *... orang yang ...*
 50. *... orang yang ...*
 51. *... orang yang ...*
 52. *... orang yang ...*
 53. *... orang yang ...*
 54. *... orang yang ...*
 55. *... orang yang ...*
 56. *... orang yang ...*
 57. *... orang yang ...*
 58. *... orang yang ...*
 59. *... orang yang ...*
 60. *... orang yang ...*
 61. *... orang yang ...*
 62. *... orang yang ...*
 63. *... orang yang ...*
 64. *... orang yang ...*
 65. *... orang yang ...*
 66. *... orang yang ...*
 67. *... orang yang ...*
 68. *... orang yang ...*
 69. *... orang yang ...*
 70. *... orang yang ...*
 71. *... orang yang ...*
 72. *... orang yang ...*
 73. *... orang yang ...*
 74. *... orang yang ...*
 75. *... orang yang ...*
 76. *... orang yang ...*
 77. *... orang yang ...*
 78. *... orang yang ...*
 79. *... orang yang ...*
 80. *... orang yang ...*
 81. *... orang yang ...*
 82. *... orang yang ...*
 83. *... orang yang ...*
 84. *... orang yang ...*
 85. *... orang yang ...*
 86. *... orang yang ...*
 87. *... orang yang ...*
 88. *... orang yang ...*
 89. *... orang yang ...*
 90. *... orang yang ...*
 91. *... orang yang ...*
 92. *... orang yang ...*
 93. *... orang yang ...*
 94. *... orang yang ...*
 95. *... orang yang ...*
 96. *... orang yang ...*
 97. *... orang yang ...*
 98. *... orang yang ...*
 99. *... orang yang ...*
 100. *... orang yang ...*

1. *Coraxan di 1/2*
 2. *Coraxan di 1/2*
 3. *Coraxan di 1/2*
 4. *Coraxan di 1/2*
 5. *Coraxan di 1/2*
 6. *Coraxan di 1/2*
 7. *Coraxan di 1/2*
 8. *Coraxan di 1/2*
 9. *Coraxan di 1/2*
 10. *Coraxan di 1/2*
 11. *Coraxan di 1/2*
 12. *Coraxan di 1/2*
 13. *Coraxan di 1/2*
 14. *Coraxan di 1/2*
 15. *Coraxan di 1/2*
 16. *Coraxan di 1/2*
 17. *Coraxan di 1/2*
 18. *Coraxan di 1/2*
 19. *Coraxan di 1/2*
 20. *Coraxan di 1/2*
 21. *Coraxan di 1/2*
 22. *Coraxan di 1/2*
 23. *Coraxan di 1/2*
 24. *Coraxan di 1/2*
 25. *Coraxan di 1/2*
 26. *Coraxan di 1/2*
 27. *Coraxan di 1/2*
 28. *Coraxan di 1/2*
 29. *Coraxan di 1/2*
 30. *Coraxan di 1/2*
 31. *Coraxan di 1/2*
 32. *Coraxan di 1/2*
 33. *Coraxan di 1/2*
 34. *Coraxan di 1/2*
 35. *Coraxan di 1/2*
 36. *Coraxan di 1/2*
 37. *Coraxan di 1/2*
 38. *Coraxan di 1/2*
 39. *Coraxan di 1/2*
 40. *Coraxan di 1/2*
 41. *Coraxan di 1/2*
 42. *Coraxan di 1/2*
 43. *Coraxan di 1/2*
 44. *Coraxan di 1/2*
 45. *Coraxan di 1/2*
 46. *Coraxan di 1/2*
 47. *Coraxan di 1/2*
 48. *Coraxan di 1/2*
 49. *Coraxan di 1/2*
 50. *Coraxan di 1/2*
 51. *Coraxan di 1/2*
 52. *Coraxan di 1/2*
 53. *Coraxan di 1/2*
 54. *Coraxan di 1/2*
 55. *Coraxan di 1/2*
 56. *Coraxan di 1/2*
 57. *Coraxan di 1/2*
 58. *Coraxan di 1/2*
 59. *Coraxan di 1/2*
 60. *Coraxan di 1/2*
 61. *Coraxan di 1/2*
 62. *Coraxan di 1/2*
 63. *Coraxan di 1/2*
 64. *Coraxan di 1/2*
 65. *Coraxan di 1/2*
 66. *Coraxan di 1/2*
 67. *Coraxan di 1/2*
 68. *Coraxan di 1/2*
 69. *Coraxan di 1/2*
 70. *Coraxan di 1/2*
 71. *Coraxan di 1/2*
 72. *Coraxan di 1/2*
 73. *Coraxan di 1/2*
 74. *Coraxan di 1/2*
 75. *Coraxan di 1/2*
 76. *Coraxan di 1/2*
 77. *Coraxan di 1/2*
 78. *Coraxan di 1/2*
 79. *Coraxan di 1/2*
 80. *Coraxan di 1/2*
 81. *Coraxan di 1/2*
 82. *Coraxan di 1/2*
 83. *Coraxan di 1/2*
 84. *Coraxan di 1/2*
 85. *Coraxan di 1/2*
 86. *Coraxan di 1/2*
 87. *Coraxan di 1/2*
 88. *Coraxan di 1/2*
 89. *Coraxan di 1/2*
 90. *Coraxan di 1/2*
 91. *Coraxan di 1/2*
 92. *Coraxan di 1/2*
 93. *Coraxan di 1/2*
 94. *Coraxan di 1/2*
 95. *Coraxan di 1/2*
 96. *Coraxan di 1/2*
 97. *Coraxan di 1/2*
 98. *Coraxan di 1/2*
 99. *Coraxan di 1/2*
 100. *Coraxan di 1/2*

GEÇİKMİŞ GÖRÜŞƏ SÖZ ARDI...

Beləliklə, oxuculara Səftər Həsənzadənin müharibədə yazdığı şeirlərindən bəzi nümunələri təqdim etdik. Bu nümunələri biz şairin 162 səhifədən ibarət müharibə bloknot - gündəliyindən və doğmalarına ünvanladığı məktublarından əldə etmişik. Bloknotda Səftər Həsənzadənin qohum - əqrəbalarının adı, müharibədə ünsiyyət, ülfət bağladığı cəbhə dostlarının adları, 1941-1944-cü illərdə yazdığı şeirlər, Rusiyanın, Ukraynanın, Belorusiyanın müxtəlif vilayət, şəhər, qəsəbə, kənd, xutorlarının adları, rus, ukrayna, belorus qızlarının ünvanı, ana dilində yazdığı şeirlərlə yanaşı, həm də rus dilində «Şumit kamış», «Pesnya o soldate», «Nataşa» və s. kimi şeir nümunələri də vardır.

Səftər Həsənzadə bloknotundakı şeirlərindən, Vətənə göndərdiyi məktublarından görüldüyü kimi onun fikri-zikri daim doğmaları, eli, obası ilə olmuşdur. O, yaxşı bildirdi ki, bir dul anası, dörd bacısı yenicə pərvazlandıqları, «özlerini yenicə düzəlttikləri» bir məqamda, bu yandan da müharibə qapılarını döydü. İki qardaş, böyük qardaşı Paşa və bir də özü onun lap qaynar nöqtəsinə yollandılar. Böyük qardaş iki dəfə yaralandı, qospitalda müalicə olunduqdan sonra yenə də ön cəbhəyə yollandı. 1939-cu ildən 1945-ci ilin sonuna qədər Vətənə xidmət etdilər, düşmənlərlə düşmən kimi vuruşdular. Doğmalarının üstünə başı dik, alnı açıq, üzü ağ və salamat qayıtdıqdan sonra böyük qardaş aradan bir keçməmiş, Səftər Həsənzadə isə iki il yarımından sonra haqq dünyasına qovuşdular.

Səftər Həsənzadə doğmalarına ünvanladığı bütün məktublarında müharibənin məhrumiyyətdən, rəzalətdən, fəlakətdən danışsa da, tanış-bilişdən, cəbhədə qardaşı Paşadan, bu sətirlərin müəllifinin atası Tağıdan illərlə məktub almamasından gileylənir, şikayətlənir və Tağıdan, nəhayət ki, iki il keçdikdən məktub aldıqdan sonra «Mənim

Tağım» şeirini yazıb həm əzizlərinə, həm də Tağının özünə ünvanlayır (Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Tağı Səftərin bacısının həyat yoldaşı idi və o da 1939-cu ildən müharibənin ön cəbhəsində olmuşdu). Həmin şeirdən bir parçaya nəzər salaq:

İki məktub gəldi mənə Vətəndən,
Biri öz evimdən, biri Xəlildən,
Oxuyub halıyam hər birisindən,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Könül evim eylər elə hey kədər,
Gecələr yuxum yox səhərə qədər,
Yazıblar ki, yoxdu Paşadan xəbər,
Eşit salamımı, a mənim Tağım.

Şair «ürəyində alovlu söz»lərinin çox olmasına baxmayaraq, kağız Tağıya çatan kimi məktubunu cavablandırmasından, qəlbində Abdülün, Sərdərin (Abdul – bacısı oğlu, Sərdər – doğma oğlu) çırpınmasından, hiss və duyğularının el-oba ilə olmasından danışır.

Müharibə illərindən Səftər Həsənzadənin doğmalarına ünvanladığı elə bir əsgər məktubu tapmaq mümkün deyildir ki, o məktubda onun hansısa şeirindən parçalar yer almasın. Əksər hallarda o doğmalarına məktub ünvanlamağa kağız belə tapmamasından gileylənmişdir.

Səftər Həsənzadə müharibəni o vaxtki SSRİ-nin hansı regionlarında keçirdiyini biz kitabın əvvəlində qeyd etmişdik. O, əsgər məktublarında ünvanını «Polevaya poçta. 32578 «A» göstərib. Bütün məktublar üçkünc qatlanaraq başqalarına ünvanlanmışdır. Məktubların hamısında «Prosmotreno voyennoy senzuroy» və eyni zamanda «Pobedu mı v boyax dobudem, ne bit pod nemtsem russkim lyudyam» qeydləri vardır.

Səftər Həsənzadənin xeyli şeirləri adi karandaşla, yaxud çernillə yazılıb həddən artıq pozulduğundan onları bərpa edə bilmədik. «A Qafur», «Sənin», «A Xarkov», «Mənim ailəm», «Ağ tük» və digər onlarla şeirlər buna misaldır.

Maraqlıdır ki, Səftər Həsənzadə alovlu vətənpərvər olduğundan şeirlərindən biri – «A mənim Qafqazım, Azərbaycanım»ı Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi Mircəfər Bağırova göndərmişdir. «Birinci»nin ona hansı cavabı verdiyi bizə məlum deyildir.

Səftər Həsənzadə, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, biz nəşrə hazırladığımız şeirləri 1941-1944-cü illərdə, yəni təxminən 65-70 il bundan öncə qələmə almışdır. Təqdim olunmuş nümunələrin orijinallığını oxucular şübhə altına almasınlar deyə, biz şairin əlyazmalarından bir neçəsinin üzünü skaynerlə (çətin olsa da) çıxarıb onlara təqdim etməyi məqbul hesab etdik.

Qəbrin nurla dolsun, Səftər Həsənzadə. Nəhayət, sənin oxucularla görüşün mümkün oldu. Bəlkə də indiyəcən ruhunu incidən də yazdıqlarının oxuculara çatdırılmaması ilə bağlı narahatlıq və nigarancılıq idi. Bunu gec də olsa etdik. Gündəkindən dinc yat!

Nizami Tağısoy
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin
üzvü, ədəbiyyatşünas-təndiqçi

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

<i>Səftər Kərəm oğlu Həsənzadə haqqında qısa bioqrafik arayış</i>	3
<i>Nizami Tağısoy. Səftər Həsənzadənin səngər şeirləri (Anamın sandığından)</i>	4
Səftərin.....	17
Sən mənə.....	18
Məni.....	18
Bu yerdə.....	19
Mənim (gəraylılar).....	20
Qafqaz dağları.....	21
Hacı əmi.....	23
Yurdumun.....	24
Səftəri.....	25
Qafqaz dağlarında.....	26
İmdad eylə.....	27
Ay qış.....	28
A tutbit.....	28
Vətənə.....	30
İndən belə.....	30
Kağız səni.....	32
Məsnəvi.....	33
Nədəndi.....	34
Mənim.....	35
A mənim Qafqazım, Azərbaycanım.....	36
Unutmusan daha məni, Xəlilim!.....	38
Tavadım.....	40
Fələk.....	41
Mənim Tağım.....	42
Kağız.....	43
Durnalar.....	43
Salam.....	45
A məktub.....	47
Gəlmədi.....	48
Ana.....	49
Bəkir Bəşir oğlu və Cəbrayıl Doluxan oğlunun ölümünə heyfslənmə.....	50
Dnepr.....	52
Nəsihət.....	55
Xəbər ver.....	57

Karpat dağları.....	58
Gəlmədi (gəraylılar).....	60
Qocalıq.....	62
Necədir.....	63
Anama cavab.....	64
Mədat.....	65
Bacoğlu.....	66
A Kür qırağı.....	67
Gecikmiş görüşə söz ardı.....	72

Nəşriyyatın direktoru
Telman Vəlixanlı

Nəşriyyat redaktoru
Əliş Ağamirzəyev

Kompüter tərtibatı
Vəfa Əhmədova

Operator
Şəfa Məmmədova

Çapa imzalanıb: 18.02.2009.
Format: 84x108 1/32. Qarnitur: Times.
Ofset kağızı: əla növ. Həcmi: 4,75 s.ç.v. Tiraj: 150.
Sifariş № 11. Qiyməti müqavilə ilə.

“Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
Tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru